

ՍՆՆԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՊԵՏԱՐՈՒԹՅԱՆ

9(47.925)

Ճ-089

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԳՈՒԹՅՈՒՆ

Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն

1940

01 SEP 2001

ՀԻՍՏ ԶԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՍԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

9(47.925)

Օ - 89 *սԵ*

31 AUG 2007

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԻՒ ՊԵՏԱՌԻԹՅԱՆ

189
07

ՍԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1940

15.05.2013

9182

1001 2004 14

1921
40

ԺՐԱԳԻՐ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Պատմությունը և նրա նշանակությունը:

Հայ ժողովրդի պատմությունը և նրա կապը հարեվան ժողովուրդների և ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդների պատմության հետ: ԽՍՀՄ ժողովուրդների և Համկ(ը)Կ կենտրոնի 1934 թ. մայիսի 16-ի վորոշումը քաղաքացիական պատմության դասավանդման մասին:

Ընկեր Ստալինի, Կիրովի, ժգանովի ղեկավարությամբ պատմության հարցերի մասին: Հայ ժողովրդի պատմության ֆալսիֆիկացիայի՝ սպեցիֆիկյան-բուրժուա-նացիոնալիստական պատմագրության քննադատությունը և հայ ժողովրդի պատմության ուսումնասիրության բնագավառում մեր առաջ զբաղակալները:

Հայ ժողովրդի պատմությունը վորպես ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդների պատմության անբաժնելի մի մաս:

Պատմության աղբյուրները, նրանց հիմնական տեսակները և ուսումնասիրության մեթոդները, հայկական պատմագրերի նշանակությունը հայ ժողովրդի պատմության համար:

1. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԱՐԻԱՅԻԿ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ

Հայաստանի աշխարհագրական միջավայրը:

Պալևսիաը Անդրկովկասում: Սառցադաշտային ուժիմ: Մարդկային բնակության գոյացումը հայկական լեռնաշխարհում: Տոտեմական հասարակություն:

Նեոլիտ:—Նեոլիտյան հուշարձաններ: Անասնապահության և յերկրագործության յերեւումը: Տոհմային հասարակություն: Պատրիարխատ: Պատրիարխատի սկզբնավորումը:

Բրոնզե դար: Բրոնզեդարյան հուշարձաններ: Յերկրագործության և անասնապահության հետագա զարգացումը: Պատրիարխատական տոհմի վերջնական ձևավորումը:

Տոհմատիրական հասարակության քայքայման սկզբնավորումը: Դասակարգային հասարակության առաջացումը:

Վաղագույն յերկաթի դար:

2. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՒՅՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հայաստանի հնագույն բնակիչները՝ սուրարիներ, խարիմեանիներ և նայիրցիներ (չուրջ 3000—900 թ. թ. մեր տարեգրությունից առաջ)՝ Սրանց բնակավայրերը, գրավմունքը, հասարակական-տնտեսական կառուցվածքն ըստ սեպագիր արձանագրությունների և նյութական կուլտուրայի ֆուգուրդների: Ասորեստանի արշավանքները նայիրյան ժողովուրդների վրա: Տոհմական կարգերի քայքայումը նայիրյան ժողովուրդների մոտ, դասակարգերի ձևավորումը այդ ժողովուրդների մոտ և պետությունների կազմավորումը:

Պաղ-ուրարտական պետությունը (885—585 թ.թ.), սրա ձևավորումը Բիայնայում: Ասորեստանի և խաղ-ուրարտական պետության պատերազմները: Ասորեստանի թուլացումն ու խաղ-ուրարտական պետության հզորացումը 8-րդ դարում, Մենուա Ա. ի (805—780 թ.), Արգիշտի Ա. ի (760—755 թ.), Սարգուրի Բ. ի (755—736) և Բուսա Ա. ի (736—714) նվաճումները (805—714) և Հայկական բարձրավանդակի հիմնական մասերի ընդգրկումը խաղ-ուրարտական պետության սահմաններում: Նվաճվող ժողովրդի գերեվարումն ու ստրկացումը: Արմավիր քաղաքի հիմնադրումն Արարատյան դաշտում:

Տնտեսական կյանքը խաղ-ուրարտական պետության ժամանակ.—գյուղատնտեսության և արհեստների զարգացումը, ջրանցքաշինարարության զարգացումը, սրա նշանակությունը աշխարհագրության և հացահատիկների մշակման համար: Արհեստներն ու նրանց տեսակները՝ յերկաթա-

գործություն, վոսկերչություն, դինագործություն, քարափորություն և այլն: Արհեստն ու փոխանակությունը:

Դասակարգերն ու դասակարգային փոխհարաբերությունները խաղ-ուրարտական պետության մեջ: Ռազմիկների և քրմերի դասակարգը վորպես տիրող և շահագործող դասակարգ: Ստրուկներն ու գյուղացիությունը վորպես շահագործվող դասակարգեր: Պաղ-ուրարտական պետության ուղեմաս-ստրկատիրական բնույթը: Պետության միապետական բնույթը: Պաղ-ուրարտական պետության թուլացումն ու անկումը (585 թ.) և անկման պատճառները: Կիմերիների և սկյութների արշավանքները: Մեդացիներ:

Պաղ-ուրարտական կուլտուրան.—խաղական սեպագրությունը: Այդ սեպագիր արձանագրությունների արժեքն ու նշանակությունը Մերձավոր Արևելքի վաղ անցյալի պատմության ուսումնասիրության համար:

Շինարարական արվեստի զարգացումը ու քանդակագործությունը: Պաղ-ուրարտական աստվածները: Պաղ աստվածն իբրև աստվածների հայր, ջրի պաշտամունքը:

Հին արևելքի կուլտուրայի ազդեցությունը խաղական կուլտուրայի վրա: Պաղ-ուրարտական կուլտուրայի նշանակությունը հետագայում հայկական և վրացական կուլտուրայի զարգացման համար:

3. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԶԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ

(6—4-րդ դարեր)

Հայաստանի Արմենյան Պարսկաստանի գերիշխանության ներքո (550—330 թ. թ.)

Պաղ-ուրարտական պետության նվաճումը մեդացիների կողմից: Արմենիների աստվածի գալը: Արմենիայի առաջացումը: Պարսկաստանում Արմենյան պետության հաստատումը Կյուրոսի ժամանակ (558—529) և մեդական իշխանության տապալումը: Հայկական բարձրավանդակը արմենյան Պարսկաստանի գերիշխանության ներքո: Արմենիներն ու Արմենիան ըստ Հերոդոտի: Արմենիների

բնակություն վայրը, արմենների և խալդերի միջև թշնամական փոխարարությունների վերացումն ու այդ ցեղերի աստիճանաբար մերձեցումը: Արմենները ապստամբությունն արձանագիշտեցին Պարսկաստանի տիրապետության դեմ: Ապստամբության ճնշումը և Բիհիստունի արձանագրությունն արմենների մասին, այդ արձանագրությունը վերադես առաջին հաստատուն տեղեկություն արմենների մասին:

Դարեհ Ա-ի (529—484) անցկացրած բարենորոգումները և նրանց նշանակությունը Հայկական բարձրավանդակի բնակիչների մեջ դասակարգային նոր հարաբերությունների խորացման և տնտեսական կյանքի զարգացման համար: Հայկական բարձրավանդակը վերադես 13 և 18-րդ սաարապություններ: Ճանապարհների կանոնավորումը, արքայական պողոտայի անցկացումը, փոխանակության ուժեղացումը, դրամի կտրումը: Դասակարգային հարաբերությունների խորացումը Հայաստանի բնակչության մեջ: Արմենների, խալդերի և Հայաստանի այլ ցեղերի շփման ուժեղացումը ու միաձուլումը: Հայ ժողովրդի կազմավորումը:

Հայ ժողովրդի ծագման մասին յեղած բուրժուական ռասայական տեսության քննադատությունը:

Հայաստանը Քսենոֆոնի և հույն զորքերի նահանջի ժամանակ (401—400 թ. թ.), հույն զորքերի նահանջի ճանապարհը Հայաստանի վրայով: Հայերի տնտեսական և դասակարգային կառուցվածքն ըստ Քսենոֆոնի: Հայաստանի գյուղի նկարագրությունը Քսենոֆոնի մոտ: Իրանի կուլտուրայի, լեզվի և կրոնի ազդեցությունը նոր ձևավորված հայերի վրա:

4. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՍԵԼԵՎԿՅԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ (330—180)

Հունաստանի միացումը Մակեդոնիային, Ալեքսանդր Մեծի (336—323 թ. թ.) արշավանքները (334—326) և Արքունիքի պետության նվաճումը: Մակեդոնական աշխարհակալությունը Ալեքսանդր Մակեդոնացու մահից (323) հետո.— Պետության բաժանումը յերեք մասի՝ Մակեդոնիան և Հունաստանը, Յեզիպատոսը և Սելևկյան իշխանությունը: Հելլենիստական կուլտուրայի առաջացումը վերադես հունական և արևելյան կուլտուրայի սինթեզը:

Հայաստանի նվաճման փորձերը Սելևկյան պետության կողմից:

Հայկական բարձրավանդակը հելլենիստական քաղաքակրթության շրջանում. փոխանակության, առևտրի աշխուժացումը, քաղաքների հիմնումը, դրամական շրջանառության աշխուժացումը:

Մեծ Հայքն ու Ծոփքը Սելևկյան իշխանության շրջանում: Սելևկյան պետության աստիճանական քայքայումը: Պարթևների գլխաստիպյի հիմնումն Իրանում (250): Հռոմի աշխարհակալության ծավալումը:

Հունաստանի գրավումը հռոմեացիների կողմից, հռոմեական բանակները Փոքր Ասիայում, Մազենդիայի ճակատամարտը վերադես առիթ հայերի և պոնտացիների ապստամբությանը Սելևկյան իշխանության դեմ: Հայկական յերկու թագավորությունների հիմնումը Հայաստանում և հայերի ազատվելը սելևկյան տիրապետությունից:

5. ԱՐՏԱՇԵՍՅԱՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ (189—1)

ա) Հայկական պետության կազմակերպումը

Արտաշես Ա-ի (189—161) և Ջարեհի (189—163) թագավորությունները Հայաստանում: Արտաշատ մայրաքաղաքի կառուցումն Արարատյան դաշտում: Արտաշեսի և Ջարեհի նվաճումները: Արտաշեսյան հարստության փորձերը Հայաստանում մի պետություն ստեղծելու համար:

Հայաստանն Արտաշես Ա-ից հետո մինչև առաջին դարի սկիզբը:

բ) Հայաստանը Տրգրան Բ-ի ժամանակ (95—55)

Առաջավոր Ասիայի քաղաքական կացությունը 2-րդ դարի վերջում և առաջին դարի սկզբում:

Պոնտոսի պետությունը և նրա հզորացումը Միհրդատ 6-րդի ժամանակ (123—63): Փոքր Հայքի միացումը Պոնտոսին (112 թ.): Միհրդատի և Տրգրան Բ-ի դաշինքը վերադես յերկու պետությունների միացյալ պայքարն ընդդեմ սարկատիքական Հռոմի: Ծոփաց թագավորության միացումը Մեծ Հայքին (93) և Հա-

յաստանի միավորումը հայկական մի պետութեան մեջ: Արտաշես-
յան հարստութեան ամրացումը:

Հռոմեական հոնրատուութեան և Պարթևական Իրանի
ներքին ծանր դրութիւնը. այդ յերկրների ներքին ծանր կա-
ցութիւնը վերջին նպատակով պայման Հայաստանի և Պոնտոսի
նվաճումների համար:

Մինդրատ Պոնտոսը և Տիգրան Բ-ի նվաճումների սկիզբը. —
կախերը Կապադովկիայում: Սուլայի արշավանքը (92). առաջին
Մինդրատյան պատերազմը (88—84):

Սարուկենի ապստամբութիւնը Փոքր Ասիայում և Հու-
նաստանում: Այդ ապստամբութիւնների ոգտագործումը Մինդր-
ատի և Տիգրանի կողմից: Մինդրատի և Տիգրանի նվաճումները
Հռոմէն և Պարթևներին յենթակա տերութիւններում: Տիգրան
Բ-ի հետագա նվաճումները Հայաստանի հարավ-արեւմտյան մու-
սերում:

Տիգրան Բ-ի միջոցառումները պետութեան ամրապնդման
համար, բնիշխութիւնները Հայաստանում:

Բանակը և նրա կազմակերպւածութիւնը: Տիգրանակերտ
մայրաքաղաքի հիմնումը Հայաստանի հարավում: Տիգրանակեր-
տը վաղ միայն վարչական, այլ և տնտեսական կենտրոն: Գաղ-
թականների ներմուծումը Հայաստան՝ Հյուսիսային Միջագետ-
քից, Կապադովկիայից և Միջերկրականի ծովափնյա քաղաքնե-
րից:

Տիգրանի վարած քաղաքականութիւնը նվաճած յերկրնե-
րի և Հայաստան բերված գաղթականների հանդեպ:

Լուկուլլոսի հաղթութիւնները Փոքր Ասիայում և Պոնտո-
սում: Նրա արշավանքը դեպի Հայաստան. առաջին ընդհարումնե-
րը, Տիգրանի բանակի պարտութիւնը, Տիգրանակերտի գրավու-
մը, Լուկուլլոսի անհաջող արշավանքը դեպի Արտաշատ և հայ ժողո-
վըրդի համառ պայքարը նրա դեմ և հռոմեական զորքի դուրս
մղումը Հայաստանից: Մինդրատ Պոնտոսին նորից վերաւում և
Պոնտոսը, իսկ Տիգրանը՝ Կապադովկիան: Լուկուլլոսի բանակի
վերջնական պարտութիւնը:

Սարուկենի ապստամբութեան և քաղաքացիական կը-
ռիվների աստիճանական թուլացումը Հռոմում. Պոմպեոսի արշա-
վանքը դեպի Արևելք (67—63):

Ներքին յերկրապետութիւնները Հայաստանում և Պոնտո-
սում: Հայաստանի դաշինքի թուլացումը:

Պարթևների արշավանքը դեպի Հայաստան. — Պարթևա-
հռոմեական դաշինքն ընդգրկւած Հայաստանի և Պոնտոսի: Մինդր-
ատ Պոնտոսը պարտութիւնը և փախուստը: Տիգրան Բ-ի
հաշտութիւնը Պոմպեոսի հետ (65):

Արտաշեսյան պետութեան տերիտորիալ անդամահատումը:
Հայաստանի հզորութեան թուլացումը: Տիգրան Բ-ի մահը (55):

գ) Հայաստանը Տիգրան Բ-ից հետո

Հայաստանն առաջին դարի յերկրորդ կեսին մ. առաջ. —
Արտավազդ Բ-ի (55—33) ձգտումը 65 թվի դաշնագրութիւնը
չեղյալ հայտարարելու համար: Կրասոսի անհաջող արշավանքն
Արևելքում:

Հայաստանի դաշնակցութիւնն Իրանի հետ: Կրասոսի պար-
տութիւնը և 65 թվի դաշնագրութեան չեղյալ հայտարարումն
Արտավազդի կողմից: Արտավազդի փորձերը վերականգնելու
Հայաստանի նախկին հզորութիւնը: Պարթևների արշավանքնե-
րն Ասորիքում Հայաստանի մասնակցութեամբ: Հրեաների գաղ-
թեցումը Հայաստան (40): Անտոնիոսի արշավանքը և Հայաստանի
նվաճումը: Արտավազդ Բ-ի ձերբակալումը Անտոնիոսի կողմից
(33): Հայաստան հռոմեական ազդեցութեան տիրու-
թիւնը:

Ապստամբութիւնը Հայաստանում Հռոմի դեմ, հռոմեական
զորքերի դուրս բրնձը Հայաստանից: Արտաշես Բ. (33—20) և
նրա հաջորդները՝ Տիգրան Գ. (20—4), Տիգրան Գ. և Յերադո
(4—1): Հռոմեական կայսրութեան քաղաքականութիւնը Հայաս-
տանը պրովինցիայի վերածելու: Արտաշեսյան հարստութեան
թուլացումն ու անկումը մեր տարեգրութեան սկզբին և անկման
պատճառները:

Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական դրութիւնը Արտաշեսյան
հարստութեան ժամանակաշրջանում: Ռազմական և քրմական
դասերը վերջին յերկրի շահագործող և տիրապետող դասակարգը:

Գյուղացիութիւնը և նրա ծանր վիճակը: Ռենտայի և պե-
տական հարկի միացյալ գանձումը գյուղացիներից, վերջին պե-
տական պարտավորութիւնը: Ասիական արտադրայեղման կը-
յաստանում այս ժամանակաշրջանում: Մարկական աշխատանքի
շահագործումը: Առեւտուրը և արհեստագործութիւնը, քաղաք-

ները (Արտաշատ, Տիգրանակերտ, Արշամոշատ): Քաղաքների բնույթը և նրանց միջադպրոցի առեկտրական նշանակությունը: Արեւիկեքի և արեւմուտքի տրանզիտային առեկտրական ճանապարհը Հայաստանի վրայով:

Հայաստանից արտահանվող և Հայաստան ներմուծվող ապրանքները:

Հելենիստական կուլտուրայի ազդեցությունը հայերի վրա: Արտավազդ Բ. վորպես դրամատուրգ:

6. ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ (66—429)

ա) Արեւիկունի պետության հիմնումը

Հայաստանի քաղաքական դրությունը 1-ին դարի 1-ին կեսին: Հայաստանը վորպես պատերազմների թափերից հոգեմեծ և Պարսկաստանի միջև: Հայաստանի տնտեսական ու ռազմա-ստրատեգիական դիրքի նշանակությունը հարևան յերկրների համար: Հարեւան պետությունների ջանքերը Հայաստանը գրավելու իրենց կողմը: Հայաստանի մշտական մասնակցությունն այդ պետությունների կռիվներին. յերկրի պարբերական ավերումը:

Հայաստանը Հռոմի ազդեցության ներքո: Պարթևների միջամտությունները Հայաստանի ներքին գործերին: Հռոմի և Պարսկաստանի կռիվները Հայաստանի և Մերձավոր Արեւիկեքի շուրջը (1—63) և հիսունամյան խառը շրջանը:

Պարսկաստանի ուժեղացումը Վաղարշ Ա-ի ժամանակ և նրա միջամտությունը Հայաստանի գործերին: Տրդատ զորավարը Հայաստանում և հայերի ապստամբությունը հռոմեացիների դեմ, այդ ապստամբության ռզտագործումը Տրդատի կողմից:

Կորբուլոնի և Պետոսի արշավանքները (58—63):

Կորբուլոնի արշավանքը (59—60) և Արտաշատի ավերումը: Տրդատ զորավարի վերադարձը Հայաստան և հայերի նոր ապստամբությունը Հռոմի և Տիգրան 2-ի դեմ (60—61): Պետոսի արշավանքը (61—62) և պարտությունը: Կորբուլոնի նոր արշավանքը և յերեք դաշնագրությունները (61, 62 և 63 թ. թ.): 63 թվի Ռանգելի դաշնագրությունը: Հայաստանի ազատագրումը Հռոմի և Պարսկաստանի զերիշխանություններից:

Արշակունի հարստության հիմնումը Հայաստանում (63) և

Հայաստանի քաղաքական իշխանությունից վերականգնումը: Տրդատի մեկնումը Հռոմ և վերադարձը Հայաստան (65—66):

բ) Արեւիկունի պետությունը 66 թվից մինչև 226 թ.

Տրդատ Ա-ի (63—100) և արշակունիների ջանքերը Հայաստանի պետականության մարացման համար:

Արտաշատ մայրաքաղաքի վերաշինումը: Տնտեսական կյանքի զարգացումը. քաղաքները, արհեստները և առևտուրը առաջին դարի 2-րդ կեսին: Հյուսիսային ցիլերի (Ալլաններ) արշավանքը դեպի Հայաստան (72): Հռոմի նվաճողական քաղաքականությունը Արեւիկեքում և Հայաստանը պրովինցիա դարձնելու ձգտումները յերկրորդ դարում և յերրորդ դարի առաջին քառորդին (114—117, 161—164, 211—217):

Հայաստանի դիմադրությունը Հռոմին և վերջինի անհաջողությունը: Կարակալայի արշավանքներն Արեւիկեքում, Հայաստանը նվաճելու նրա փորձերը և Հայաստանի դիմադրությունը. Հռոմեական կայսրության անհաջողությունը, հռոմեական զորքերի դուրս վանումը Հայաստանից, ապստամբություն հռոմեական բանակում և Կարակալայի սպանությունը: Տրդատ Բ (217—222) և Արշակունիների թագավորության վերականգնումը:

Պարսկաստանում Պարթևական գերնաստիայի անկումն ու Սասանյանների տիրապետության հաստատումը (226):

գ) Հայաստանի վիճակը 3-րդ դարում

Սասանյան Պարսկաստանի քաղաքական, վարչական և կուլտուրական առանձնահատկությունները, պետության միապետական բնույթը: Պարսկական նոր գերնաստիայի ներքին և արտաքին քաղաքականությունը: Սասանյանների նվաճողական քաղաքականությունը Հայաստանի հանդեպ: Հայաստանի դիրքը Սասանյան Պարսկաստանի նկատմամբ: Արտաշիրի (226—242) և Շապուհի (242—272) արշավանքները դեպի Հայաստան, վերջինիս դիմադրությունը: Հայաստանի գրավումը Սասանյանների կողմից (251): Հայաստանը Սասանյան իշխանության ներքո (251—297):

Պարսկահռոմեական պետությունների կռիվները 3-րդ դարում: Հայաստանի դիրքն այդ կռիվների ժամանակ: Հռոմեական կայսրության վիճակը 3-րդ դարում և 4-րդ դարի սկզբում. ստրուկների ապստամբությունը: Պարսկահռոմեա-

կան պատերազմները 3-րդ դարի վերջում (287—297): Հայաստանի ապստամբությունը Սասանյան Իրանի դեմ: Դիոկղետիանոս կայսրի հաշտությունը (297 թ.) Պարսկաստանի հետ: Տրդատ Գ. (297—330) և հայ Արշակունի հարստության վերահաստատումը Հայաստանում: Քրիստոնեությունից մուսուլմանությանը Հայաստանում:

դ) Հայաստանի փառափառական գրություններ չորրորդ դարում

Սասանյան Պարսկաստանի վարած քաղաքականությունը Հայաստանի նկատմամբ: Խոսրով Բ. (330—339) և նրա կատարած ձեռնարկումները: Շապուհի արշավանքները դեպի հռոմեական պրովինցիաներն ու Հայաստանը:

Հայաստանի դիմադրությունը: Յերկրի կենտրոնախույս ուժերի ուժեղացումը: Այդ ուժերի ոգտագործումն արտաքին պետությունների կողմից: Կյուղացիության դժգոհությունները: Արիստակեսի սպանությունը:

Արշակունի պետության ներքին հակասությունները. կենտրոնաձիգ և կենտրոնախույս ուժերի պայքարը. պայքարի սոցիալ-քաղաքական հիմքերը: Յեկեղեցին վորպես կենտրոնախույս ուժերի կազմակերպիչ: Տիրանի (339—350), Արշակի (350—368) և Պապի (368—374) վարած քաղաքականությունը կենտրոնացած պետությունն ստեղծելու համար:

Ներսես կաթողիկոսը (352—472). Աշտիշատի ժողովը, յեկեղեցական կառույցների մշակումը: Յեկեղեցու ազդեցությունը տառիճանական ուժեղացումը: Արշակ Բ. և նրա վարած ներքին ու արտաքին քաղաքականությունը: Դասակարգային պայքարի սրումը Արշակ Բ-ի ժամանակ: Արշակավան քաղաքի հիմնումը: Գրիգորյան պատճառները: Արշակավանում ապաստանող բնակիչների և նախարարների միջև յեղած կռիվը վորպես դասակարգային պայքարի արտահայտություն:

Պարսկահռոմեական պատերազմները (358—363) Հյուսիսային Միջագետքի և Հայաստանի շուրջը: Արշակունի պետության դիրքն այդ պատերազմների ժամանակ: 363 թ. կնքած դաշնագրությունը. դաշնագրության բացասական նշանակությունը Հայաստանի համար:

Շապուհ Բ-ի (310—379) արշավանքները դեպի Հայաստան, վերջինիս համառ դիմադրությունը: Հայաստանի պարտությունը և յերկրի անկումը պարսիկների կողմից:

Պապը և նրա հաղթական կոմիսիոնը Յերկրի ազդարանալուծյան լայն ոժանդակությունը Պապին ընդդեմ Սասանյանների: Պապի վարած ներքին և արտաքին քաղաքականությունը: Պապի ռեֆորմները յեկեղեցու նկատմամբ: Պապի սպանությունը: Ներքին հակասությունների սրումը: Վարազդատը (374—377) և նրա պայքարը Մամիկոնյանների ու կաթողիկոսությունից դեմ: Արտաքին ուժերի նոր դասավորումը 380-ական թվականներին:

ե) Արշակունի պետության անկումը

Արշակունի պետության թուլացումը: 387 թվի Տիգրանի դաշնագրությունը և Հայաստանի առաջին բաժանումը Պարսկաստանի և Հռոմի միջև:

Հռոմեական կայսրության թուլացումն ու բաժանումը յերկու մասի 4-րդ դարի վերջում: Բյուզանդական կայսրության հիմնումը: Այդ կայսրության քաղաքական, տնտեսական ու կուլտուրական առանձնահատկությունները:

Կոլոնատի և պոտրոնատի զարգացումը:

Հայաստանի քաղաքական կացությունը 387 թ. բաժանումից հետո, Արշակունի թագավորության վերացումը արևմտյան Հայաստանում: Արևմտյան Հայաստանը Բյուզանդական կայսրության մի նահանգ:

Արեվելյան Հայաստանի քաղաքական և տնտեսական դրությունը 4-րդ դարի վերջին և 5-րդ դարի առաջին քառորդին. առեվտրի ու քաղաքների անկումը: Այդ անկումը վորպես հետևվանք Շապուհի կատարած ավերումների: Վասմշապուհը (391—415) և Սասանյան Պարսկաստանի վարած մեղմ քաղաքականության պատճառները:

Հայերեն գրերի ստեղծումը (404—412):

Դասակարգային պայքարի սրումը 5-րդ դարի առաջին քառորդում: Բորբորիտոնների շարժումը: Այդ շարժման սոցիալ-տնտեսական նախադրյալները: Բորբորիտոնների առաջադրած խնդիրները: Շարժման ընթացքը և Բյուզանդիոնի դերը շարժման ձնշման դարձում: Արշակունի թագավորության դրությունը 5-րդ դարի 20-ական թվականներին: Սասանյանների դիրքը: Արշակունի թագավորության վերացումը Հայաստանում (429) և վերացման պատճառները:

գ) Ֆեոդալիզմի ձեւավորումն Հայաստանում

Ֆեոդալական հասարակարգի վերջնական հաստատումը Հայաստանում 3—4-րդ դարերում: Հողն իբրեւ ֆեոդալական սեփականութիւն: Հողի պայմանական սեփականատիրութիւնը 4-րդ դարում: «Ի սպասի ծառայութիւն», «Խոստակ» (ֆեոդ): «Յերկիրք հայրենականք», «Յերկիրք պարզեւականք» և «Յերկիրք քսակաղինք» իբրեւ հողի ֆեոդալական սեփականութեան առաջացման յեղանակներ: Հողի պետական սեփականութիւն լինելու հարցը: Յերկու հիմնական դասակարգերը՝ ֆեոդալ-նախարարները և ճորտ գյուղացիները: Հայաստանի ֆեոդալական-նախարարական կազմակերպութեան ընդհանուր բնույթն ու առանձնահատկութիւնները, նախարարների պարտավորութիւններն Արշակունի թագավորների հանդեպ, նախարարների իրավունքների ժառանգական բնույթը: Հայ նախարարների և Արշակունիների փոխհարաբերութիւններն իբրեւ վասսալի և սուվերենի փոխհարաբերութիւն:

Ռամիկների (շինականներ ու քաղաքի բնակչութիւն) պարտավորութիւնները—«Ի հարկի ծառայութիւն»: Գյուղացիութեան շահագործման յեղանակը և չափը: Արդյունավճար ունեւոր իբրեւ շահագործման հիմնական ձեւ: Ձրի պարտադիր աշխատանք: Գյուղացիութեան իրավա-քաղաքական վիճակը: Ստրուկներ:

Առևտուրն ու արհեստները, քաղաքները (Արտաշատ, Վաղարշապատ, Յերվանդաշատ, Վաղարշապան, Չարեշատ) արշակունիների ժամանակըջանում: Քաղաքների բնույթը: Արտաշատ ու Վաղարշապատ քաղաքների դերը: Բաղադրական առևտրի մեջ: Միջադպշին առևտրի նշանակութիւնը քաղաքների զարգացման համար, ներքին առևտրի վիճակը: Արհեստներն ու նրանց տեսակները, արհեստավորների իրավա-քաղաքական դրութիւնը:

Ֆեոդալական հասարակարգի հիմքը՝ Արշակունիների ժամանակաշրջանում: Քաղաքների բնույթը: Խոշոր հողատիրութիւն և մանր արտադրութիւն: Յերկրի տնտեսութեան նաւորալ բնույթը:

7. ԿՈՒՆՏՈՒՐԱՆ

Կուլտուրան.—Հայաստանի նախաքրիստոնէական շրջանի կուլտուրան: Գողթան յերգիչներն ու յերգերը, գուսանական խմբերը, պարարվեստը, կիթառի, տավիղի, սրնգի գործածու-

թիւնը: Թաւրոնն ու յերաժշտութիւնը: Ճարտարապետական արվեստը: Գառնիի հիթանոսական տաճարը:

Բանավոր գրականութիւն, ժող. վեպը: Գրերի դործածութեան հարցը Արտաշեսյան ու Արշակունի թագավորութիւնների ժամանակ:

Կրոն.—Ա. Հեթանոսական կրոն.—Հայկական պանթեոնը: Աստվածութիւններն ու նրանց պաշտամունքները:

Հելենիստական կուլտուրայի հետ հունական աստվածութիւնների պաշտամունքի տարածումը Հայաստանում:

Իրանական կրոնական հայացքների—զրադաշտականութեան ազդեցութիւնը հայկական հիթանոսական կրոնի վրա: Արամազդ, Անահիդ, Վահագն, Միհր և այլ աստվածներ:

Մեհյաններն ու տաճարները, քրմերի դասը, մեհյանական հարստութիւնները:

Բ. Քրիստոնէութիւն.—Քրիստոնէութեան ծագումն ու զարգացումը: Նրա զարգացման եվոլյուցիան, քրիստոնէութեան պետական կրոն դառնալը Կայսրութեան մեջ 313 թ. Միլանի հրովարտակից հետո:

Քրիստոնյա քարոզիչների մուտքը Հայաստան 2—3-րդ դարերում: Գրիգոր Լուսավորիչի և Տրդատ թագավորի վեպը Հայաստանում քրիստոնէութեան տարածման պատմութեան մեջ:

Քրիստոնէութիւնը պետական կրոն հայտարարվելը Հայաստանում 4-րդ դարի սկզբներին և նրա պրոգրեսիվ նշանակութիւնը: Հայաստանում քրիստոնէութեան պետական կրոն հայտարարելու սոցիալական և քաղաքական շարժառիթները: Քրիստոնէութիւնը Հայաստանում հաղթանակից վորպես ֆեոդալական իդեոլոգիա:

Քրիստոնէական կրոնի պայքարը հիթանոսական կրոնի դեմ: Տարոնի պատերազմը.—վեպ, Հիթանոսական կրոնի վորոշ տարրերի մուտքը քրիստոնէութեան մեջ: Վանքերի հիմնումը և քրիստոնէութեան տարածումը: Յեկեղեցին մեհյանական հարստութեան ժառանգ: Յեկեղեցին վորպես ֆեոդալ-կալվաճատեր: Բուրժուական պատմագրութեան տեղեկացիող մոտեցումը քրիստոնէութեան ընդունման խնդրում և նրա քննադատութիւնը:

Հայերին գրերի ստեղծումը և ստեղծման նախադրյալները,

Մերսոյ Մաշտոցը: Հայկական գրերի ստեղծման խոշոր նշանակութիւնը հայկական կուլտուրայի զարգացման համար: Հայկական գրականութեան ստեղծումը:

Վանքերն ու յեկեղեցիները, վորպես վաղ միջնադարի գրի ու գրականութեան ստեղծման, զարգացման և պահպանման կենտրոններ:

8. ՀԱՅԱՍՏԱՆԷ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՅԵՎ ԲՅՈՒԶԱՆԴԻԱՅԻ

ԳԵՐԻՇԻԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՔՈ (5—7-ԴԴ.)

ա) Մարգարանական Հայաստանը (429—640):

Հայաստանի ապստամբութիւնները Պարսկաստանի դեմ
5-րդ դարում

Հայաստանը վորպես մարզպանութիւն: Պարսիկ մարզպանները Հայաստանում: Նրանց պարտականութիւնները:

Հայաստանի ներքին ինքնավար գրութիւնը մինչև Հագկերտ Բ-ը (439—457): Սասանյան Պարսկաստանի վարած քաղաքականութիւնը հպատակ յերկրներին նկատմամբ Հագկերտ Բ-ի ժամանակ:

Մոշոր հողային սեփականութեան առումը և զարգացումը: Մոշոր հողատերերի (նախարարական տները ու վանքերը) գերիշխանութիւնը:

Ճորտային հաքարերութիւններին իրաւացումն ու զարգացումը: Շահապշտման ուժեղացումը: Դասակարգային պայքարի նոր փուլը: Մծղնեականների շարժումը 4-7-ական թվականներին: Այդ շարժումը վորպես բոլորութեանների շարժման 2-րդ ելակը: Շահապիվանի ժողովը (443):

Մծղնեական շարժման ճնշումը:

Դենշապուհը Հայաստանում և նրա կատարած աշխարհագրորդական հարկերի ծանրացումը: Նախարարների և հոգևորականների իրավունքների սահմանափակումը: Նախարարական պաշտոնների անցումը պարսիկների ձեռքը: Դժգոհութիւնները Հայաստանում, Վրաստանում և Աղվանքում ընդդէմ պարսկական տիրապետութեան:

Այդ յերկրների միացյալ պիմադրութիւնը Սասանյան Պարսկաստանի պահանջներին: 449 թվին կրօնափոխութեան առաջարկը վորպես առիթ 451 թվին ապստամբութեան Ապրատամբութեան նախապատրաստումը Հայաստանում: Վասակն ու

Վարդանը: պայքարն ապստամբութեան շուրջը: 451 թվին ապրատամբութիւնը: Ապստամբութեան հետեանքները: Բյուզանդիայի դիրքն ապստամբութեան նկատմամբ: Բուրժուական պատմագրութեան ապստամբութեանը տված գնահատութեան քննադատութիւնը:

Սասանյան արքունիքի վարած խիստ քաղաքականութեան ժամանակավոր մեղմացումը ապստամբութիւնից հետո: Պերոզը (457—484) և նրա վարած նոր քաղաքականութիւնը: Հարկերի ծանրացումը, դժգոհութիւնների խմորումը Հայաստանում և Վրաստանում:

481—484 թ. թ. վրաց-հայկական ապստամբութիւնը: Հայ-վրաց-աղվանական միացյալ պայքարը պարսկական տիրապետութեան դեմ: 481—484 թվականների ապստամբութեան վախճանը և Սասանյան Պարսկաստանի վարած քաղաքականութեան փոփոխումը: 481—484 թ.թ. ապստամբութիւնը, վորպես հայերի, վրացիների և աղվանական ժողովուրդների պայքարն իրենց անկախութիւնը վերահաստատելու համար:

484 թ. Նվարսակի դաշնագրութիւնը և նրա նշանակութիւնը հայկական ֆեոդալիզմի հետագա զարգացման համար:

Սասանյան Պարսկաստանը 5-րդ դարի վերջում և 6-րդ դարում: Սասանյան դինաստիայի ճգնաժամը Կովստ Ա-ի ժամանակ (488—531): Մազդակյան շարժումը և Սասանյան միապետութիւնը: Մազդակյան շարժման պատճառները: Պարսկաբյուզանդական կռիւների առաջին շրջանը և 532 թ. դաշնագրութիւնը:

բ) Արեւմտյան Հայաստանը 5—6-րդ դարերում

Արեւմտյան Հայաստանը Յուստինյանոս կայսրից առաջ և նրա ժամանակ (527—565): Յուստինյանոսի օգնորմները և նրանց հետեանքները: Ապստամբութիւնները Արեւմտյան Հայաստանում: Բյուզանդական մասի Հայաստանը վորպես պրովինցիա:

գ) Մարգարանական Հայաստանը 6-րդ դարում

Պարսիկ մարզպանները Հայաստանում: Պարսկաստանի նոր փորձերը Հայաստանը տնտեսապես և կուլտուրապես անջատելու արեւմտյան աղգեցութիւնից: Դիլինի յեկեղեցական ժողովը: Բաղքեղտնական դավանանքի մերժումը:

Մը. հայ ժող. պատմ.-2

դ) Պարսկա-բյուզանդական կոնիմներ յեմ Հայաստանի
II բաժանումը

Պարսկա-բյուզանդական պատերազմների 2-րդ շրջանը և 562 թ. դաշնագրությունը: Կալատի մտցրած հողաչափությունը և օգտագործման օրենքները: Մարտի (532—579) ժամանակ: Արքունի հարկերի շտապումը: Հայաստանում:

Իրամական հարկերի մուծումը: Պարսկաստանում և այդ հարկերի մուծման փորձերը: Հայաստանում: 572 թ. ապստամբությունը: Հայաստանում Սասանյան Պարսկաստանի անկումը: 572 թ. ապստամբությունը փորձելու փորձ: Հայաստանը Սասանյան Պարսկաստանից ազատելու համար: Ապստամբության պարտությունը և պարտության պատճառները:

Պարսկա-բյուզանդական պատերազմների 3-րդ և 4-րդ շրջանները: 591—628 թ. թ. գաշնագրությունները և Հայաստանի յերկրորդ բաժանումը: Բյուզանդիայի և Պարսկաստանի միջև: Պարսկա-բյուզանդական այդ կոնիմների քայքայիչ ազդեցությունը Մերձավոր Արևելքի տնտեսական կյանքի վրա:

ե) Հայաստանի սեփական միևնույն 5—7-րդ դարերում

Հայաստանի տնտեսական կյանքը մարդագնություն շրջանում, առևտուրը, արհեստագործությունը: Դիմիք վորդես մարդպանական Հայաստանի վարչական ու տնտեսական կենտրոնը: Միջազգային առևտուրը և նրա նշանակությունը: Դիմիք և Հայաստանի մյուս քաղաքների զարգացման համար: Քաղաքների զարգացման դանդաղությունը: Ներքին առևտրի թուլությունը: Ահեստների տեսակները և նրանց զարգացման թույլ աստիճանը:

Ցերկրագործության մշակույթի զարգացման մակարդակը: դաժն տեխնիկա, յնտադաշտային սխառնում: Շինական դասի գրությունը մարդպանական Հայաստանում: Ճորտարման պրոցեսի օգտագործումը: Առևտրամարտական մաստերների տնտեսական դրությունը: վաճառքայունը և շահագործման խորացումը: Տնտեսական ֆեոդալների և արքունի հարկերը: հաս, սակ, բաժ, կոտ, սոդի և բեգար:

Արդյունավետ առևտրի իրրե շահագործման յեղանակի տիրապետող ձևը: Բնատնտեսությունը:

9) ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆ 5—7-րդ դարերում

Հայկական գրականության առաջացումը ու զարգացումը: Մատենագրություն (Ագաթանգեղոս, Փավստոս, Բյուզանդ, Կո-

լյուն, Փարպեցի, Յեղիշե, Խաբենացի, Սեբեոս, Անանիա Շիրակացի): Կրթական գրականություն.— Թարգմանչական (Աստվածաշունչ, Վասիլեբերան և այլն) և ինքնուրույն՝ վարքաբանական, ճաներ և այլն: Կրոնա-փիլիսոփայական գրականություն (Յեղիշե, Իսաիթ Անհաղթ, Բանաստեղծություններ, շարականներ): Ֆեոդալական իդեոլոգիայի գերիշխումը գրականության մեջ: Հունարան զարգացումը և նրա դերը հայկական լեզվի հարստացման գործում: Գրաքար լեզուն:

Մարդպանական շրջանի պատմագրությունը նշանակությունը Հայաստանի և Մերձավոր Արևելքի ժողովուրդների պատմության ուսումնասիրության համար: Կրոնական գրականության բացասական ազդեցությունը աշխարհիկ գրականության զարգացման վրա:

Ճարտարապետություն և նրա զարգացումը: Հուլիսի մե ու Ջվարթնոց յեկեղեցիները: Քաղաքացիական շինքերը: Ճարտարապետական արվեստի փոխադրեցությունը հարևան յերկրների հետ:

Արվեստը.— Հիթանոսական շրջանի գուսանական խմբերը և գողթան յերդերը: Քաղաքական արվեստի վերացումը:

Քանդակագործությունը և նրա հանդես դալը ճարտարապետության հետ միասին: Նկարչական արվեստը: Ժողովրդի պարարվեստն ու ստեղծագործությունը:

10. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԽԱԼԻՖԱԹԻ ԳԵՐԻՇԻԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՔՈՒ (640—856)

ա) Արաբական խալիֆայի առաջացումը 7-րդ դարում

Արաբիան նախքան խալիֆայի առաջացումը: Քաղաքական յնտեսական առևտուրը:

Արաբական վաճառականությունը: Իսլամ և նրա ծագումը: Արաբական թափառաշրջիկ ցեղերի կոնսոլիդացիան:

Արաբական խալիֆայի կազմակերպումը: Հողատիրության սխառնումը: Արաբական խալիֆայի նվաճումները Մերձավոր Արևելքում (632—641) և հետագա նվաճումները Արևմուտքում: Արաբական աշխարհակալության ծավալումը:

Արաբական աշխարհակալության պետական, զինվորական, վարչական ու տնտեսական կազմակերպվածության առանձնահատկությունները: Մանդակականության տարածման տնտեսական հիմքերը: Արաբական կուլտուրան և նրա ազդեցությունը հայկական կուլտուրայի վրա հետագա շրջանում:

բ) Հայաստանի նվաճումը

Արաբների առաջին արշավանքները դեպի Հայաստան (640, 642—643 և 650), արշավանքների ավարտական և գերավա-
րական բնույթը: Հայաստանի դիմադրությունը: Արաբների
հաստատումը Հայաստանում (650): Բյուզանդական կայսրու-
թյան փորձերը Հայաստանը պահելու իր իշխանությունն առաջ
Հայերի դադարը դեպի Փոքր Ասիա: Խալիֆայի և կայսրության
պայքարը Հայաստանի շուրջ (640—655): Մուսուլմանի և Թեոդո-
րոս Բյուզանդոսի միջև կնքած դաշնագրությունը (651):

Այդ դաշնագրության քաղաքական նպատակները:

գ) Հայաստանն Ումայյան դինաստիայի ժամանակ

Հայաստանն Ումայյանների տիրապետության շրջանում
(650—750): Գրիգոր Մամիկոնյանն իբրև Հայաստանի առաջին
կառավարիչ արաբների կողմից (662—672):

Արաբ-բյուզանդական կռիվները 7-րդ դարի վերջում և
Հայաստանի վերջնական նվաճումն արաբների կողմից (698):
Ումայյանների ներքին և արտաքին քաղաքականությունը: ա-
րաբ վոստիկանները Հայաստանում, վոստիկանների պարտակա-
նությունները: Մովսես վորպես առաջին արաբ վոստիկան
(698—700), սրա վարած քաղաքականությունը: Ծանր հարկերի
դանձումը և նախարարների ձերբակալումն ու աքսորը: Դժգո-
հություններ Հայաստանում, արսամբությունը Խալիֆայի
դեմ (703): Վարդանանկերտի պատերազմը: 703 թ. ապստամբու-
թյունը վորպես փորձ արաբական դերիշխանությունից ազատ-
վելու համար:

Կաշմ վոստիկանը Հայաստանում, հայկական զորքերի և
նախարարների կոտորածը Նախիջևանում և Խրամում:

Դվինի ավերումը: Արդուշադիդը և նրա «մեղմ» քաղա-
քականությունը: փախստական հայերի վերադարձը:

Հայ շահագործող դատակարգի մերձեցումը Խալիֆայի հետ:
Խալիֆայի ֆինանսական ծանր դրությունն ու հարկերի ծանրա-
ցումը Հայաստանում: Տեղական ֆեոդալների հարկերի շատա-
ցումը: 725 թ. Հերթի աշխարհադիրը և զխանարկի դանձումը
ժխանարև փոխարեն: Աշխատավորական մասսաների նյութա-
կան զրույցն ծանրացումը:

Դատակարգային պայքարի սրումը 720-ական թվականնե-
րին: Պալլիկյան շարժումը, շարժման ղեկավարների քարոզած
գաղափարները: Շարժումը վորպես գյուղացիների մղած պայքա-
րը ֆեոդալների դեմ: Դյուղացիական ապստամբությունները
726—727 թ. թ., ապստամբության պարտությունը: Արաբական
խալիֆայի քաղաքականությունը Պալլիկյան շարժման հանդեպ:

Ումայյանների դինաստիայի ճգնաժամը, ապստամբություն-
ները Խալիֆայի ներսում: Ապստամբությունը Հայաստանում
ընդդեմ Խալիֆայի (747—751), շիաների ուժեղացումը և Ումայ-
յանների անկումը (750): Խալիֆայի բաժանումը յերկու մասի՝
Արևելյան և Արևմտյան: Աբբասյան դինաստիան Արևելքում:

Հայաստանի տնտեսական կյանքի վարդապետն անսպաս-
պայմանները 7—8-րդ դարերում: Հայաստանը վորպես Խալիֆայի
ռազմա-ստրատեգիական ֆորպոստ: Հայաստանի քաղաքները
կորցնում են իրենց առևտրա-արհեստագործական նշանակու-
թյունը և վերածվում արաբական խալիֆայի համար ռազմա-
թյունը և վերածվում արաբական խալիֆայի համար ռազմա-
վարչական կենտրոնների: Յերկրի բնակչության նյութական
զրույթյան վաճառարացումը, գյուղի շահագործման սատակացումը
ներքին և արտաքին իշխողների կողմից: Ծանր հարկերը և բնակ-
չության աղքատացումը:

դ) Հայաստանի դրությունը Աբբասյան դինաստիայի ուրոհ

Աբբասյան դինաստիայի ներքին և արտաքին քաղաքա-
կանությունը առաջին խալիֆաների (Աս-Սաֆիա 750—754,
Ալ-Մանսուր՝ 754—775, Ալ-Մահդի՝ 775—786 և Հարուն-Ալ-
Ռաշիդ՝ 786—809) ժամանակ: Հայաստանի ապստամբության
ճնշումը և արաբական կայսրոսները Հայաստանում:

Խալիֆայի խիստ քաղաքականությունը Հայաստանում Յե-
զիդ, Հասան և Բեքիր վոստիկանների ժամանակ: Ընդհանուր և
մասնայական խոր դժգոհությունները Հայաստանում ընդդեմ
Խալիֆայի: 772—775 թ. թ. ապստամբությունը Հայաստանում:
Արաբական զորքերի դուրս բերումը յերկրից, ապստամբության հա-
մաժողովրդական բնույթը: Այդ ապստամբությունը վորպես հայ-
ժողովրդի մղած պայքարը Խալիֆայի դեմ իր քաղաքական
ազատագրությունը ձեռք բերելու համար: Ապստամբության
պարտությունը և Հայաստանի ավերածությունը արաբական
զորքերի կողմից:

Արաբական խալիֆաթի հարկային քաղաքականությունը, հարկերի գանձման ձևը, դրամական և հողային հարկեր. խալիֆաթի վարած քաղաքականությունը Հայաստանի ստղծական ուժի թուլացման գործում: խալիֆաթը և Բագրատունի նախարարությունը:

Արաբական խալիֆաթի քայքայման պրոցեսը 9-րդ դարի ընթացքում: Առանձին ֆեոդալների ուժեղացումը խալիֆաթի սահմաններում: Ապստամբությունները խալիֆաթի դեմ (Պարսկաստանում, Աղվանքում, Հայաստանում). դասակարգային պայքարի սրումը Միջագետքում: խալիֆաթի փորձերը վերականգնելու իր նախկին հզորությունը: Ապստամբությունների ճնշումը և Աբուսևիբի պատժիչ արշավանքներն Ատրպատականում, Հայաստանում և Փոքր Ասիայում: Հարկային խլատ քաղաքականությունը կիրառումը հպատակ յերկրներում: Ասպատակությունները և դերավարությունը Հայաստանում: 850—52 թ. թ. ապստամբությունը Սասունում, Մշոմ, Վասպուրականում և Հայաստանի այլ զավառներում: Ապստամբության ժողովրդական բնույթը: Խուժը վորպես ապստամբության կենտրոն: Այս ապստամբությունը վորպես հիմք «Մասնա Ծոփեր» վիպի: Բուղայի արշավանքը և յերկրի ստպատակումն ու բնակչությունը դերավարումը:

11. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ (885—1045)

ա) Հայկական պետականության վերականգնումը

Աշոտ Բագրատունին Հայաստանի կառավարիչ (855) և իշխանաց իշխան (859—885):

խալիֆաթի համեմատաբար մեղմ քաղաքականությունը Հայաստանում 9-րդ դարի կեսերին: Հայաստանին քաղաքական ինքնուրույնություն տալու խնդիրը: Այդ ձևով խալիֆաթը ձգտում էր Հայաստանը դարձնել վորպես պատնեշ ընդդեմ Բյուզանդիայի: Հայաստանի տնտեսական կյանքի աստիճանական աշխուժացումը 9-րդ դարի կեսերից սկսած: Առեվտրական ճանապարհների աշխուժացումը:

Բաղդադից դուրս յեկած Հյուսիսային գծի անցումը Հայաստանի վրայով և նրա ազդեցությունը Հայաստանի քաղաքների զարգացման վրա: Կայազորների, ամրոցների և գյուղաքա-

ղաքների քաղաքայնացման պրոցեսը: Կաղաքների զարգացումը և զարգացման աղբյուրները: Արտադրողական ուժերի աստիճանական զարգացումը:

Արաբական խալիֆաթի ներքին քայքայումը, բյուզանդական հաղթական արշավանքները և խալիֆաթի թուլացումը: Աշոտ իշխանաց իշխանի տիրապետության ամրապնդումը Հայաստանում ստեղծված քաղաքական պայմանների շնորհիվ և Հայաստանի ձգտումը քաղաքական անկախություն ձեռք բերելու համար:

Բագրատունի թագավորության հիմնումն Աշոտ Ա-ի (885 թ.) ժամանակ: Երա վարած ներքին և արտաքին քաղաքականությունը: Ֆեոդալական ուժերի համախմբումը և բարեկամական հարաբերությունների հաստատումը հարևան յերկրների (Վրաստանի, Աղվանքի) հետ:

Արհեստների անշատումը գյուղատնտեսությունից, քաղաքների առաջացումն ու զարգացումը, քաղաքները վորպես առեվտրի և աբստանների կենտրոններ: Աշխատանքի բաժանումը քաղաքի և գյուղի միջև: Կաղաքային շուկայի առաջացումը և փոխանակության զարգացումը:

Միջագետքային առևտրական ճանապարհների աշխուժացումը Հայաստանում: Առեվտրական ճանապարհների բացումը դեպի Բյուզանդիա:

Սմբատ Ա-ի (889—914) և Ատրպատականի Աֆշին ու Յուսուֆ փոխարքաների պայքարը: Բագրատունի թագավորության ձգտումները Հայաստանն ամբողջությամբ իրեն յննթարկելու համար: Արծրունի և Սյունյաց նախարարությունների դիմադրությունները: Այդ հակամարտության ոգտագործումը Յուսուֆի ղեկավարությամբ: Թագավորության հաստատումը Վասպուրականում (908), Յուսուֆի արշավանքները դեպի Հայաստան և յերկրի ավերումը:

բ) Գյուղացիական ճարձումներ. Թագրապյան ճարձման 1-ին ետապը

Գյուղացիության նյութական ծանր վիճակը 10-րդ դարի սկզբներին: Այդ ծանր դրությունը վորպես հետևանք ծանր հալկերի և արտաքին ու ներքին կոռվիների: Սմբատ Գալահավանցին ու թոնդրակեցիների սկզբնավորումը:

Շարժման ծավալումը 10-րդ դարի առաջին յերկու տասնամյակներում: Գյուղացիական ապստամբությունը Արարատյան դաշտում և Սյունիքում: Ապստամբության շարժիչ ուժերը, ապստամբության պարտությունը և պարտության պատճառները:

գ) Հայաստանի տնտեսական մանր թագավորությունների (10-րդ դար)

Յուսուֆի նոր արշավանքները և Աշոտ 2-րդի համառ դիմադրությունները, նրա ձգտումները ստեղծելու կենտրոնացած ուժեղ պետություն ընդգեռն Արարիայի: Պարսկա-արաբական բանակի վերջնական պարտությունը և Հայաստանի հիմնական մասերի ազատագրումն արաբական ամիրայությունից: Բագրատունիների քաղաքական ձգտումների չիրականանալը և նրանց ամփոփելն Արարատյան և Գուգարաց նահանգներում:

Աբբասի (928—951) մղած պատերազմը արևմտյան ղեկավարների (951—977) և Անին Բագրատունիների մայրաքաղաքը: Կարսի թագավորության առաջացումը (968): Համեմատաբար խաղաղ ժամանակաշրջան և տնտեսական կյանքի վերելքը: Շինարարական աշխատանքների ծավալումը, ճարտարապետական կառուցումները: Սյունյաց թագավորության հիմնումը (970)—Կապան մայրաքաղաքը: Սմբատ Բ. (977—990) և կառուցումները Անի քաղաքում: Կոնիները Կարսի թագավորության հետ: Բյուզանդիայի առաջխաղացումը դեպի Անդրկովկաս: Հայաստանի և Վրաստանի միացյալ դիմադրությունը Բյուզանդիայի դեմ: Կյուրիկյան թագավորության կազմակերպումը (988):

Գագիկ Ա. (990—1020) և Բագրատունի թագավորության ամրապնդման ջանքերը:

դ) Հայաստանի տնտեսական յեվ սոցիալական դրությունը Բագրատունի թագավորության ժամանակ

Հայաստանի տնտեսական կյանքի վերելքը 10—11-րդ դարերում: Գյուղատնտեսության զարգացումը, շրանցքաշինարարությունը: Արհեստների զարգացումը, ներքին առևտրի ծավալումը: Հին քաղաքների արագ զարգացումը և նորերի առաջացումը (Անի, Կարս, Դվին, Արծն, Կարին, Խլաթ, Մանազկերտ, Արճեշ, Բերկեր, Վան, Վոստան և այլն):

Այս քաղաքների մեջ Անին, Դվինը, Կարսը, Խլաթը և

Մանազկերտը, վորպես վաճառաշահ քաղաքներ: Անի քաղաքի նոր կառուցումները Գագիկի ժամանակ: Վաշխառուական կապիտալի զարգացումը և հարստությունը կուտակումը քաղաքներում: Անի քաղաքի նկարագրությունը, վորպես միջնադարյան քաղաքի: Քաղաքային բնակչությունը, նրա դասակարգային կազմը, քաղաքային դասի առաջացումը: Քաղաքների վարչաձևը: Քաղաքի և գյուղի միջև ստեղծված ներհակության ուժեղացումը: Քաղաքների պայքարը Ֆեոդալների դեմ:

Հայաստանի վրայով անցնող առևտրական ճանապարհները 9—11-րդ դարերում, տրանզիտային առևտուրը, Հայաստանից արտահանվող և Հայաստան ներմուծվող ապրանքները:

Դասակարգային փոխարարությունները 10—11-րդ դարերում.—խոշոր հողատիրության տերապետումը. մանր հողատերերի առախանական հողազրկումը: Գյուղացիության իրավաքաղաքական դրությունը,—նրա անձնական կախվածության խստացումը, շահագործման ուժեղացումը: Թոնդրակեցիների շարժման 2-րդ հոսանքը (990—1010), շարժման կենտրոնները, ծավալումը և նրա մասսայական բնույթը: Թոնդրակեցիների առաջադրած խնդիրները. Թոնդրակեցիների շարժումը, վորպես գյուղացիության և քաղաքային դասի պայքարն ընդդեմ ֆեոդալների: Շարժման ժամանակավոր պարտությունը:

ե) Բագրատունի հարստության անկումը

Բյուզանդական կայսրության նվաճումների ծավալումը 11-րդ դարի առաջին քառորդում: Բյուզանդիայի վարած քաղաքականությունը Արևելքում և սահմանակից մանր իշխանությունները նվաճելու ձգտումը: Գագիկի ու տեղահանությունները վորպես միջոց այդ նպատակի իրագործման համար: Վասիլ Բ. (977—1025) և նրա արշավանքները: Տաջի միացումը Կայսրությանը (1003): Արծրունի թագավորության տեղահանումը և բնակչության գաղթից դեպի Փոքր Ասիա: Վասպուրականի միացումը Բյուզանդիային (1016—1021):

Գագիկի առաջինի մահը և Բագրատունի հարստության ճգնաժամը: Աշոտ և Հովհաննես-Սմբատը (1020—1041) ու ներքին յերկպառակությունները Հայաստանում: Վասիլ Բ-ի կոնիները Վրաստանի և Աբխազիների հետ: Հովհաննես-Սմբատի ոգնությունը վերջիններիս: Վրաստանի պարտությունը և Հովհաննես-

27

Կայսրութեան պարտութիւնը (1071): Հայաստանի ասպատակումն ու ավերումը սելջուկյան բանակների կողմից և յերկրի տղաբնակութեան արտագաղթը դեպի Փոքր Ասիա և Միջերկրականի ափերը: Հայաստանի տնտեսական կյանքի ընդհանուր անկումը: Բնակչութեան ծանր դրութիւնը և աղքատութիւնը: Սելջուկյան աշխարհակալութեան հաստատումն Առաջավոր Ասիայում: Մելիքշահը (1072—1092) և Փոքր Ասիայի վերջնական նվաճումը:

Նվաճված յերկրների վարչական ձևը, ֆեոդալական առանձնահատուկ սիստեմը Սելջուկյան տիրապետութեան շրջանում, Միասն-Նամեն և հողային խնդիրը, խոշոր հողատիրութեան փոխարինումն իկտանների: Դյուղացիութեան իրավաքաղաքական դրութիւնը: Մելիքշահի աված արտոնութիւնը հայ յեկեղեցուն (հարկերից ազատելը):

Մելիքշահի տիրապետութեան համեմատական խաղաղ շրջանը: Հայաստանի տնտեսական կացութեան վերականգնման փորձերը: Ազգաբնակչութեան վերոջ մասի վերադարձը Հայաստան:

Մելիքշահի մահը: Սելջուկյան պետութեան քայքայման պրոցեսը, կենտրոնախույս ուժերի աշխուժացումը: Սելջուկյան պետութեան անկումը և մանր իշխանութիւնների առաջացումն Առաջավոր Ասիայում: Հայաստանում տնտեսական կյանքի և կուլտուրայի անկումը սելջուկների տիրապետութեան ժամանակ:

14. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԶԱՐԱՐՅԱՆՆԵՐԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

ա) Հայաստանի ազատագրումն ամիրայութիւններից յեվ Զաքարյանները

Սելջուկյան աշխարհակալութեան անկումը: Հայաստանի քաղաքական կացութիւնը Սելջուկյան աշխարհակալութեան անկումից հետո: Զորագետի Բագրատունի և Սյունիքի Կապանի իշխանութիւնները: Սելջուկ-արաբական ամիրայութիւնները Հայաստանում և Անդրկովկասում:

Դանձակի՝ Ատրպատականի Սելջուկյան ամիրայութիւնը և Սյունյաց Կապանի իշխանութիւնը: Դվին-Անիի Շեղադյանների ամիրայութիւնը: Շահարմենների ամիրայութիւնը Մանաղ-կերտում և Նլաթում: Դանիշմանները և Արտուխյան սելջուկյան ամիրայութիւնները:

Կենտրոնական իշխանութեան բացակայութիւնը Հայաստանում:

Վրաստանը 12-րդ դարում և 13-րդ դարի առաջին քառորդում: Հայերի և հովկասյան ժողովուրդների համախմբումը Վրաստանի շուրջը ընդգեմ ամիրայութիւնների: Անի քաղաքի բնակչութեան ապստամբութիւնը Շեղադյանների դեմ (1124) և Վրաստանի առաջնադպրութիւնը:

Հայերի դպրութեան ամիրայութիւնների շրջանից դեպի Հայաստանի հյուսիսային կողմերը և Վրաստան: Անիի կրկին Շեղադյանների գերիշխանութեան ներքո:

Վրաստանի հզորացումը Գեորգի Գ-ի ժամանակ (1158—1184) և Անիի ու Դվինի գրավումը (1161—1162):

Հայաստանի փորձերը ազատագրվելու ամիրայութիւնների գերիշխանութիւնից: Փահլավանների դինաստիան Դանձակում և Ատրպատականում: Համաամիրայական կենտրոնական ձևատի ստեղծումը ընդգեմ Վրաստանի:

Վրաստանի ժամանակավոր պարտութիւնը (1163):

Շեղադյանները նորից Դվինում և Անիում: Սյունյաց Կապանի թագավորութեան նվաճումը Փահլավանյանների կողմից: (1170):

Վրաստանի քաղաքական ուժերի նոր դասավորումը 1170-ական թվականներին: Գեորգի Գ-ի նոր նվաճումները: Անի քաղաքի վերջնական գրավումը Շեղադյաններից (1174):

Իվանի Որբելյանն Անիի կառավարիչ: Ապստամբութիւնները Վրաստանում Գեորգիի դեմ Իվանի Որբելյանի գլխավորութեամբ (1177): Ապստամբութեան ճնշումը և Որբելյան տոհմի կոտորածն ու կալվածների հանձնումը Զաքարյաններին: Որբելյան իշխանների ֆեոդալների փախուստը դեպի Վայոց ձոր և Սյունիք (1180): Զաքարյանների հզորացումը:

Զաքարյանները՝ Սպասարները Լոռիում և Շիրակում: Որբելյանները Վայոց ձորում և Սյունիքում:

Վրացական պետութեան ընդարձակումը 12-րդ դարի վերջին և 13-րդ դարի առաջին քառորդում: Թամար թագուհին (1184—1212) և Վրաստանի հզորացումը:

Սպասարները վերադառնալով Վրաստանի վասալ իշխաններ: Հյուսիսային Հայաստանի քաղաքական կյանքի վերականգնումը Սպասարների ժամանակ:

Զինաստանի նվաճումը (1215): Մոնղոլների առաջին արշավանքները դեպի Առաջավոր Ասիա և Ռուսաստան. Բատուղոն-վարը և Վուկե Որդայի ստեղծումը: Խվարեզմի Շահ-Ջալալիդի-նի արշավանքները դեպի Հայաստան (1225—1232): Առաջավոր Ասիայի նպաստավոր պայմանները մոնղոլների արշավանքների համար—կենտրոնական իշխանության քաղաքացուկությունը, Վրաս-տանի թուլացումը:

Չարմազան և մոնղոլների յերկրորդ արշավանքը դեպի Անգրեղովկաս (1236—1242): Որբելյանների հպատակությունը մոն-ղոլներին և ուզունությունը նրանց Վրաստանը Սպասալարների յերկրամասը նվաճելու համար: Վրաստանի և Սպասալարների համառ պայքարը մոնղոլների դեմ:

Վրաստանի և Հյուսիսային Հայաստանի նվաճումը մոնղոլ-ների կողմից. Անիի գրավումը և կողոպուտը: Կարսի հպատա-կությունը: Մոնղոլների ասպատակություններն Անգրեղովկասում և յերկրի ավերումը:

Մոնղոլական նոր արշավանքներ (1242—1252): Բաշու զո-րավարը և Փոքր Ասիայի նվաճումը: Կարին քաղաքի գրավումը (1242): Չիմանկատուկի ճակատամարտը և Իկոնիայի սուլթանու-թյան պարտությունը: Փոքր Ասիան Բաշուի գերիշխանության ներքո: Փոքր Ասիայի ասպատակումը, ավերումն ու գերեվա-րությունը: Կիլիկյան թագավորությունը և մոնղոլները, Հե-թում Ա-ի դաշինքը Բաշուի հետ (1243):

Մոնղոլների հարկային խիստ քաղաքականությունը Բաշուի մամանակ: Դժգոհությունները մոնղոլների դեմ:

Վրաստանի և Սպասալարների կազմակերպած ապստամբու-թյան հայտնաբերումը մոնղոլների կողմից (1348—1349): Դավառ-ներում բռնկված ապստամբությունները մոնղոլների դեմ, ապստամբությունների արյունալի ճնշումը: Դավիթ Մարեցու շարժումը:

Մոնղոլների 3-րդ արշավանքը (1352—1360):

Հուլաուդի և Բաղդադի գրավումը. Մոնղոլական արշա-վանքների ավարտումը և Հուլաուդի ելլանության կազմումը: Հայաստանի ելլանության մի մաս:

Մոնղոլների վարած քաղաքականությունը նվաճված յե-րկրներում.—տեղոր, մասսայական սպանություններ, գերեվա-

լուծյուն և ծանր հարկերի գանձումը՝ նստուրայով և զբամով: Մարքսը մոնղոլների կիրառած քաղաքականության մասին: Հայաստանի տնտեսական կյանքի անկումը և բնակչության աղքատացումը:

Ֆեոդալական և պետական հարկերի ծանրացումն աշխա-տավորության վրա: Մասսայական դժգոհություններն աղքա-բնակչության մեջ:

Արղունի աշխարհագիրը և մոնղոլների հարկային նոր քա-ղաքականությունը: Սահմանված հարկերի տեսակները: Շահնա-ների նշանակումը: Տեղերի սեփական ստատուսը:

Հայերի և վրացիների միացյալ ապստամբությունը մոն-ղոլների տիրապետության դեմ (1261): Ապստամբության ճնշու-մը և յերկրի ասպատակումը: Մոնղոլների ուժած արտոնու-թյունները յեկեղեցուն: Հողային կալվածքների կենտրոնացումը յեկեղեցիների և վանքերի ձեռքին:

Քաղաքների հեռոճետե անկումը Հայաստանի հյուսիսային մասում և բնակչության արտագաղթը:

Առեվտրական հարաբերություններն իտալական հանրա-պետությունների և փոքր Ասիական յերկրների ու Միջագետքի միջև: Առեվտրական այդ հարաբերությունների աղդեցությունը Հայաստանի հարավային մասի, Փոքր Ասիական յերկրների և Կիլիկիայի վրա և այդ քաղաքային կյանքի աշխուժացումը:

Մոնղոլական արեղծության ելլանությունը քաղաքային (1340—50), Դալքայման պատճառները: Մանր իշխանությունների առաջացումը Առաջավոր Ասիայում և կուրդները զբաղեց-նում: Լենկթեմուրի արշավանքները դեպի Հայաստան և յերկրի ավե-րումն ու ամայացումը:

17. ԿՈՒՆՏՈՒՐԱՆ 12—14 ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Ճարտարապետությունը և մոնոմենտալ շինարարությունը: Բանդակագործության ծաղկումը: Ճարտարապետության աստի-ճանական անկումը 14-րդ դարից հետո: Նկարչությունը և ման-րանկարչության ծաղկումը:

Գրչագիրները և մագաղաթը:

Նր. Հայ. Ժող. պատմ.—3

Դրականությունը և նրա աշխարհականացման պրոցեսը:
Դրական նոր ժանրի առաջացումը, թեմատիկայի բազմա-
զանությունը: Սոցիալական մոտիվները տաղերգուների մոտ:

Միջնադարյան տաղերգուները, (Ներսես Շնորհալի, Ֆրիկ,
Հովհաննես Յերգեկացի, Կոստանդին Յերգեկացի և այլն): Կրո-
նական գրականությունը (Ներսես Շնորհալի, Ներսես Լամբրո-
նացի, Հովհաննես Վարդապետ, Գրիգոր Տաթևացի): Վերջին-
ներիս պայքարը ունիթոր կաթոլիկների դեմ:

Տաթևիկ և Մաղինացոց դպրոցները: Իրավաբանական գրա-
կանությունը (Բոյ), պատմագրությունը (Մատթեոս Ուրբայացի
Վարդան Բարձրբերդցի, Սամվել Անեցի, Մաղաբեա Արեղա, Կիրա-
կոս Գանձակեցի, Ստեփանոս Որբելյան, Սմբատ Սպարապետ,
Հեթում, Մխիթար Այրեւմեցի): Այն շրջանի պատմագրությամբ
արժեքը: Միջնադարյան առակները: Ժողովրդական ստեղծա-
գործությունը: Գիտությունը:

18. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՍԵՅՅԱՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՅԵՎ ՈՍՄԱՆՅԱՆ ՍՈՒԼՔԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏԱԿ (15—19-րդ դ. դ.)

ա) Հայաստանը 15—17-րդ դարերում

Թեմուրիդների աշխարհակալության անկումը 15-րդ դարի
առաջին քառորդում: Գարա-Գոյունյու և Ազ-Գոյունյու յերկու
թուրքմեն ցեղերը 15-րդ դարում: Հայաստանն ու Միջագետքը
վարպես կռվախնձոր այդ յերկու ցեղերի միջև: Գարա-Գոյունյու-
ների սիստեմատիկ արշավանքները և Հայաստանի առաջատարու-
մը: Գարա-Գոյունյու և Ազ-Գոյունյու պետությունների անկու-
մը 15-րդ դարի վերջերին: Անիշխանությունը Պարսկաստանում
և Անդրկովկասում: Շահ-Իսմայիլը և Մեֆյան զինաստիպի
հիմնումը Պարսկաստանում (1499—1502): Հայաստանի տնտեսա-
կան կյանքի անկումը: Դյուղացիության ծանր դրությունը,
արհեստների քայքայումը, ազգաբնակչության արտագաղթը,
քաղաքների անկումը:

Հայ գաղթականական վայրերի առաջացումը և նրանց զար-
գացումը: Հայ յեկեղեցական կալվածների ընդարձակումը: Յեկե-
ղեցու քաղաքական ուժի հզորացումը, կաթոլիկությունից ա-
թորի փոխադրումն Նշմրածին (1441): Փոխադրման սոցիալ-քա-
ղաքական հիմքերը:

Ոսմանցիները Փոքր Ասիայում: Ոսմանյան ցեղերի համա-
խմբումն Ոսմանի կողմից. Ոսմանյան պետության կազմակեր-
պումը: Ոսմանցիները առաջխաղացումը դեպի Յեկըսպա: Բյու-
զանդեյի դրությունը: Նիկոպոլի ճակատամարտը (1398) և
Յեկըսպայի պարտությունը: Ոսմանյան պետության հզորացումը
15-րդ դարում: Կ. Պոլսի զբաղումը (1453):

Վենետիկի և ձենովայի առևտրականների հեռացումը Սեփ
և Կասպից ծովերի ալագանից: Թուրքիան փակում և Արևելքի
զոնները Յեկըսպայի առաջ: Ծովային նոր ճանապարհների վերո-
գոնները Յեկըսպայի առաջ: Վաս-Գոզե-Կամա,
նումը: Ամերիկայի հայտնաբերումը (1492): Վաս-Գոզե-Կամա,
Հնդկաստանի ծովային ճանապարհի բացումը (1497): Հայաստա-
նի վրայով անցնող առևտրական ճանապարհների անկումը:
Անկման բացասական ազդեցությունը Հայաստանի տնտեսական
կյանքի վրա:

Ոսմանյան պետության և Պարսկաստանի պատերազմները
Հայաստանի ու Միջագետքի շուրջը (16—17-րդ դ.): Պարսկա-նոս-
մանյան առաջին պատերազմները (1514—15, 1532—35, 1545—55):

Հայաստանի նվաճումը Ոսմանյան պետության կողմից:
Ոսմանյան ֆեոդալիզմի բնույթը. կալվածատիրության
զարգացումը, ծանր հարկեր, գյուղացիության դրույթյան վատ-
թառցումը, հայ առևտրական կապիտալի զաղուլթայնացումը,
Կ. Պոլսի հայ գաղութի և պատրիարքության հիմնումը: Տեղա-
կան բնակչության արտագաղթը և նոր ժողովուրդների մուտքը
Հայաստան:

Պարսկական խաների ճնշումները Հայաստանում, ազատա-
գրական ձգտումների առաջին քայլերը. Ստեփանոս Սարմատեցու
դիմումը յեկըսպական պետություններին (1549—1551):

Պարսկա-ոսմանյան պետությունների պատերազմների
2-րդ շրջանը (1578—1590): Ներքին խռովությունները Պարս-
կաստանում: Ոսմանյան պետության արշավանքները դեպի Հա-
յաստան: Պատերազմների ձգձգումը, պարսիկների ժամանակա-
վոր պարտությունը և 1590 թ. Կ. Պոլսի գաղնագրությունը:

Պարսկա-ոսմանյան պատերազմի 3-րդ շրջանը: Պարս-
կաստանի ուժերի նոր գառավորումը (1590—1602): Շահ-Ա-
բաս Ա. (1587—1629) և նրա ռեֆորմները, Պարսկաստանի քա-

դաքական հղերացումը: Շահ-Աբասի արշավանքները (1603—1605): Ատրպատականի և Անդրկովկասի նվաճումը:

Անդրկովկասի բնակչության բռնած զիջքը այս կռիվներին: Թուրքիայի առաջնադպրուցումը, Շահ-Աբասի նահանջը, հայերի տեղափոխումը դեպի Պարսկաստան (1605): Արարատյան դաշտի և Հին Զուղայի ավերումն ու ամայացումը:

Պարսկացիների յերկարաձգվելը: Ոսմանյան պետության պարտությունը 1633 թ. դաշնագրությունը և Հայաստանի ու Անդրկովկասի բաժանումը Պարսկաստանի և Ոսմանյան պետության միջև՝ Պարսկահայաստանը և Թյուրքահայաստանը: Վարչական նոր բաժանումներ:

Խանություններն ու փաշայությունները: Ֆերիանի խանությունը: Հարյուրամյա խաղաղության ժամանակաշրջանը և նրա նշանակությունը Հայաստանի տնտեսական զրույթյան համար:

բ) Դասակարգային պայքար յեվ գյուղացիական շարժումը 17-րդ դարի առաջին կեսում

Պարսկաստանյան պետերազմների քայքայիչ ազդեցությունը յերկրի տնտեսական կյանքի վրա, քանդումներն ու ավերումները, սովը: Աշխարհիկ և յեկեղեցական կարվածա-տիրության ուժեղացումը, Հարարաղի մեկիքները և աշխատա-վորության շահագործման խտրացումը: Եջմիածնի վանքը և հարկերի հավաքումը ժողովրդից: Դավիթ—Մեկիքսեթ կաթողիկոսների պայքարը: Պարսկաստանական պետությունների ու տեղական կարվածատերերի (խաների, փաշաների, մեկիքների) դան-ձած ծանր հարկերը: Գյուղացիության ծանր զրույթյունը:

Գյուղացիական դժգոհությունը և Միխայիլ շարժումը 17-րդ դարի առաջին քառորդում: Շարժման առաջադրած խնդիրները, բնթացքը և շարժիչ ուժերը: Շարժման պարտությունը և նրա պատճառները:

գ) Հայաստանի սոցիալական վիճակը (17—18-րդ դարերում)

Հայաստանի Սոցիալ-տնտեսական վիճակը 17—18-րդ դարերում: Մյուլք և մյուլքադարությունը, խաների, մեկիքների, բեգերի և վանքերի մյուլքադարական գյուղերը: Գյուղացիու-

թյան իրավա-քաղաքական վիճակը և շահագործումը: Պետական և տեղական հարկերը, կոտուղիքը, մյուլք և բահրա: Ֆեկեդեցա-կան կարվածները 17—18-րդ դարերում և նրանց մշակման ձևը:

Շինարարական աշխատանքները Հայաստանում: Ֆերիան-քաղաքը և նրա դարգացումը, արհեստն ու ասեսուրը:

Համալսարանություններ:

Հարարաղի հայ մեկիքները 17—18-րդ դարերում: Հայ հոգևոր և աշխարհիկ ֆեոդալիզմի զոդումն առևտրական կապի-տալի հետ: Ընտրությունքի ապրանքայնացման պրոցեսի զարգա-ցումը: Հայ առևտրական կապիտալի գաղթականական վայրերը և նրանց կապը Հայաստանի հետ:

դ) Ազատագրական շարժումները հայերի մեջ 17—18-րդ դարերում

Պարսկաստանի և Ոսմանյան պետության քաղաքական զրույթյունը 17-րդ դարի վերջին քառորդում: Պարսկաստանի ֆերիանական ճգնաժամը, բանակի քայքայումը: Կամայականու-թյունը և կաշառակերությունը Անդրկովկասում:

Պարսկաստանը գաղութացման ճանապարհին: Ոսմանյան պետության պարտությունը Վիեննայի պարիսպների տակ և 1697 թվի Կարլովեցի դաշնագրությունը: Ոսմանյան իմպերիայի հղորդության տնկումը: Ֆեդրոպայի առաջնադպրուցումը դեպի Արևելք:

Դասակարգային և ազգային ճնշումն Իրանում և Թուրքիա-յում: Դժգոհությունները հայերի մեջ: Ազատագրական շարժումը: 1678 թ. Եջմածնի գաղտնի ժողովը: Ժողովի նպատակն ու հետևանքները:

Ազատագրական շարժման գարթոնքը հայերի մեջ և կապը յեվրոպական հայ գաղութների հետ: Ինքայեվ Որին և նրա քա-ղաքական ծրագրերը, ծրագրի բովանդակությունը:

Իսրայել Որին վերադա- հայ առևտրական բուրժուազիայի առաջին քաղաքական մունեակի: Որին և Պֆալցի կուրֆուրստը: Վերջինիս հավանավորապ քաղաքականության նպատակը:

Որին Հայաստանում (1699): Եջմիածնի դերը: Անգեղա-կոթի ժողովը: Մեկիքները վերադա- ուղմական ուժ Որին ծրա- գրին իրականացնելու համար: Որին Ռուսաստանում (1701—1703): Պետրոս I-ի խոստումները, Որին դեպանությունը Պարսկաստանում (1707—1709): Որին գործի շարունակությունը Մինաս վարդապետի կողմից: Մեկիքները և Ռուսական ա-ր-բունիքը:

Իրանի քաղաքական գրութիւնը 18-րդ դարի առաջին քառորդում: Ավանդների ապստամբութիւնը և Սպահանի գրավումը (1722—1727): Ռուսաստանի առաջխաղացումը դեպի Արևմեջ: Կասովից ծովի ափերի նվաճումը: Հայերի և վրացիների քաղաքական ձգտումները: Նրանց միացյալ ապստամբութիւնը Պարսկաստանի դեմ անկախութիւն ձեռք բերելու համար: Դաւիթ բեգի ապստամբութիւնը (1722—1730):

Ռամանյան պետութիւնը և Պարսկաստանը, Թուրքիայի առաջխաղացումը, Հայաստանի և Անդրկովկասի գրավումը:

Ռամանյան պետութիւնը և Ռուսաստանը, Իրանի բաժանման հարցը: Ռուս-թուրքական դաշինքը և Անդրկովկասի զիջումը Թուրքիային: Հայերի և վրացիների ապստամբութեան պարտութիւնը:

Քաղաքական ուժերի նոր դասավորումն Իրանում: Նադիր շահը (1736—1747) և ֆեոդալական ուժերի կոնսոլիդացիան:

Պարսկաստանի ժամանակավոր ուժեղացումը: Գոնձակի և Նախիջիվանի խանութիւնների թուլացումը: Ղարաբաղի մեկնւթների գրութիւնը Նադիր շահի մահից հետո, Փանահ և Իւրահիմ խաները Ղարաբաղում: Մկիթների քաղաքական սրիկնատացիան դեպի Ռուսաստան:

Միջազգային հարաբերութիւնները 18-րդ դարի 2-րդ կեսին Յեկրոպայում:

Հնդկահայ առևտրական կապիտալը 18-րդ դարի 2-րդ կեսին: Ֆրանսիական և անգլիական կապիտալների մրցումը:

Հնդկահայ բուրժուազիայի քաղաքական նոր ծրագիրը— ազգային պետութիւն ստեղծելու համար: Հովսեփ Եմինը վորպես այդ ձգտման արտահայտիչը: Եմինը Հայաստանում Թուրքիայի վրայով (1759), Եմինի առաջադրած ծրագիրը՝ հայերի և վրացիների միացյալ ապստամբութիւնը պարսկական ու ռումանական պետութիւնների դեմ և հայ-վրացական պետութեան ստեղծումը՝ Հերակլի գլխավորութեամբ:

Եմինի ծրագրի քաղաքական դիրքը Եմինի ծրագրի հանդեպ: Եմինի ծրագիրը և վրաց ազնվականութեան վերաբերմունքը: Եմինը Անգլիայում, Ռուսաստանում և Ղարաբաղում (1761—1771), Եմինի ծրագրի անհաջողութեան պատճառները:

Ռուս-թուրքական պատերազմը (1768—1774): «Արեւելյան հարցը» և Հայաստանի խնդիրը: Սիմյոն Յերեմիանցին և ցարական Ռուսաստանը: Ռուսաց թիմի կազմակերպումը: «Հայկական հարցը» իրրի ցարական Ռուսաստանի նվաճողական քաղաքականութեան համար պատրվակ Արեւելքում նոր շուկաներ գրավելու:

Պարսկաստանի տկարացումն ու կազմալուծումը: Ռամանյան պետութեան անտեսական և քաղաքական գրութիւնը 18-րդ դարի յերկրորդ կեսում: Արեւելյան վիլայիթների ծանր կացութիւնը, ժողովրդի հարստահարութիւնը:

Հնդկահայ բուրժուազիայի քաղաքական նոր ձգտումները: Մադրասի աղաքանը (1772): «Նոր Տեսլակ վոր կոչի հորդորակ» ու «Վորոգայթ փառաց» գրքերի քաղաքական բովանդակումը: Եմինը, Շահամիր Շահամիրյանի և Հովսեփ Արղունիյանի քաղաքական դաշնագրութիւնները՝ ներկայացված ցարական Ռուսաստանին և նրա վերաբերմունքը (1783—1789):

Դաշնագրութիւնների բովանդակութիւնը և տարբերութիւնը: Շահամիր Շահամիրյանը և Ռուսաստանը:

19. ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ՆՎԱՃՈՒՄԸ ՑԱՐԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ

Վրաստանի քաղաքական կացութիւնը և Ղարաբաղի մեկնութիւնների գրութիւնը 18-րդ դարի վերջում: Իւրահիմ խանը և Մեիլքները լիկվիդացիան: Գյորգեվսկու դաշնագրութիւնը (1783), Աղա Մահմեդ խանը (1794—1796) և պարսկական պետութեան վերակենդանացման փորձերը: Աղա Մահմեդի արշաւական թրքիստի աղերումը: Ցարական Ռուսաստանի անվանքները և Թրքիստի աղերումը: Վրաստանի միացումը առաջխաղացումը դեպի Անդրկովկաս: Վրաստանի և Անդրկովկասի ցարական Ռուսաստանին (1801), Վրաստանի և Անդրկովկասի տնտեսական և քաղաքական վիճակը ցարական Ռուսաստանի նվաճումների նախորդակին: Ապստամբական շարժումները Հայաստանում ընդդէմ խանական և փաշայական լծի:

Ցարիզմի հերթական նվաճումներն Անդրկովկասում: Անգլիայի ու Ֆրանսիայի դիրքը Ռուսաստանի առաջնապայան նկատմամբ: Հայ ժողովրդի դիրքն այդ նվաճումների

ժամանակ: Բորյակչայի (1805) և Գյուլիստանի (1813) զաշնագրությունները: Ներսիս Աշտարակեցին և Յերմուզը:

Ռուս-պարսկական վերջին պատերազմի նախապատրաստումը: Պատկերիչը և Յերեվանի գրավումը (1827): Թուրքմենչայի (1828) և Աղլիանուպոլիսի (1829) զաշնագրությունները: Պարսկահայաստանի անցումը Ռուսաստանին: Ռուսահայաստանը:

Հայկական մարզի կազմակերպումը: Հայերի գաղթը Պարսկաստանից, Թյուրքիայից և նրանց տեղափոխումը հայկական մարզում:

Ցարական Ռուսաստանի նվաճման նշանակությունը Անդրկովկասի համար: Գյուղացիական շարժումները Հայաստանում և Վրաստանում:

20 ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՒՆՏՈՒՐԱՆ 15—18-րդ ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Գրականության աշխարհականացման դարձացումը և միջնադարյան սաղերգուները: Աշխարհարար լեզուն: Հայկական տաղաճրության կազմակերպումը (1512): Նրա նշանակությունը: Մատենադրությունը, Թովմա Մեծոփեցի, Դավրիժեցի, Դանանդեցի, Չաքարիա Սարկավազ, Հակոբ Կարինեցի, Աբրահամ Կրեատացի, Սիմյոն Յերեվանցի (Չամբու), Խաչատուր Զուղայեցի և այլն: Մյուսնյաց անապատի շարժումը:

Հնդկահայ քաղաքական պրոպագանդիստական գրականությունը՝ «Նոր տեսության վեր կոչի հորդորակ» և «Կորոզայի փառաց» զբքերը, վերպես հայ տոհմարական բուրժուազիայի ազգային քաղաքական ձգտումներն արտահայտողներին, «Ազգարար» ամսագիրը և նրա նշանակությունը հայ պարբերական մամուլի պատմության մեջ: Աշուղական գրականության դարձացումը 18-րդ դարում (Սայաթ-Նովա), ժողովրդական ստեղծագործությունները:

Վեհերիկի Մխիթարյանները, հին գրականության տաղաճրումը: Չամչյանի պատմությունը և նրա նշանակությունը մեր պատմաճրության մեջ: Եջմիածնի տպարանը: Ծարսարան պետական արվեստի անկումը, մանրանկարչության և նկարչության ծաղկումը:

21. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԵ ՑԱՐԻՉՄԻ ՅԵՎ ՍՈՒԼԹԱՆԻՉՄԻ ԼՍԻ ՏԱԿ

ա) Արեվելյան Հայաստանը ցարական Ռուսաստանի գաղութը

Ցարիզմի գաղութային քաղաքականությունն Անդրկովկասում և մասնավորապես Հայաստանում: Հայկական մարզի (Армянская область) վերացումը: Ցարիզմի հենարանի հաջորդականությունը: Սենատոր Դանի կոմիտեան և նրա «եֆորիաները»: Խոխարքա Վորոնցովի վարչական և ազդարարյին քաղաքականությունը, 1846 թ. դեկտեմբերի 6-ի որոշումը: Յերեվանի նահանգի կազմակերպումը: Տեղական ազնվականների ու կալվածատերերի արամնյալ վիճակը:

Ազնվական հողատերերի նոր լավերի ստեղծումն ու ամրացումը: Ցարիզմի ազդարարյին-գյուղացիական քաղաքականությունը: Ծորատիրություն ամրացումը: Եջմիածնի վանքը վերպես խոշոր կալվածատերական-ճորտատիրական տնտեսություն տեր: 1836 թվի «Պոլոժենյան»: Ժողովրդական լայն մասնակրների ֆեոդալական շահագործման ուժեղացումը: Դասակարգային պայքարն Անդրկովկասում և մասնավորապես Հայաստանում (1839—50 թ. թ.):

բ) Թյուրքահայերի դրությունը 19-րդ դարի I կեսին

Ազգային-գյուղացիական հարաբերությունները Թյուրքահայաստանում: Բնակչության դասակարգային կառուցվածքը (բեգեր, փաշաներ, տոհմարականներ, արհեստավորներ, գյուղացիներ): Սուլթանական ուժերը: Գյուղացիական հեղափոխական յեթույթները Թյուրքահայաստանում (Մուշ, Վան և այլն): Դեմոկրատական շարժումները կոստանդնուպոլսում, «Թանդիմաթը»:

22. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԴԻ ԿՈՒՆՏՈՒՐԱՆ 19-րդ ԴԱՐԻ I ԿԻՍՈՒՄ

Գեղարվեստական գրականությունը (Արսեն Բազրատունի, Մ. Թաղիաթյան, Ս. Աբովյան): Դպրոցները (Լազարյան, Ներսիսյան, Կ. Պոլիսի դպրոցները), գիտություն (Հայկազյան բազմաբնույթ...), կերպարվեստը, թատրոնը, ֆուկլորը և պարերական մամուլը:

23. ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ, ԲԱՆՎՈՐ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ
ԱՌԱՋԱՑՈՒՄԸ ՅԵՎ ՄԱՐԲՄԻԶՄԻ ՏԱՐԱՇՈՒՄԸ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱ-
ՍՈՒՄ ՅԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ (1860—1900)

ա) Վարսունական թվականների ուժեղումները յեվ կա-
պիտալիզմի զարգացումը

60-ական թվականների ուժեղումները Ռուսաստանում:
Գյուղացիական ուժեղումի բնույթն Անդրկովկասում և Հայաս-
տանում:

Կապիտալիստական հարաբերությունների զարգացումն
Անդրկովկասում (վաշխառնական, առևտրա-արդյունաբերական
կապիտալ):

Ընկեր Լևոնյան Անդրկովկասում կապիտալիզմի զարգաց-
ման մասին:

Գյուղացիության և արհեստավորների քայքայումն ու շեր-
տավորումը: Ժողովրդական մասսաների զրուծյունը ուժեղումից
հետո: Գյուղացիական ապստամբությունները 1860—70 թ.թ.
Վրաստանում և Ռուսահայաստանում:

Հասարակական մտքի զարգացումը Հայաստանում: Հոսա-
րակական քաղաքական հոսանքները 1860—70 թ. թ.:

Վաթսունական թվականների ուժեղումները և հեղափոխականներն ու
հեղափոխական գեղեցկատիպը Հայաստանում (Մ. Նալբանդյան):
Արսեն Թումանյան և Գրիգոր Տեր Մելիք-Սեդիկյան:

Բուրժուական լիբերալ հոսանքը (Մ. Նալբանդյան): «Մեղու»,
«Հյուսիսօրիոյ», «Մշակ»: Պետերբուրգի հայրենասերների միու-
թյունը (1883): Բուրժուական ուղղիցիոն խմբակների կազմա-
կերպումը Ալեքսանդրապոլում, Կարաքիլիսայում, Յերեվանում,
Թիֆլիսում և այլն:

Նաբոգնիկական խմբակներն Անդրկովկասում հայերի մեջ

Հասարակական հարաբերությունները Թյուրքահայաստա-
նում: Հասարակական շերտավորումը Թյուրքահայերի մեջ: Հայ-
կական «Ազգային սահմանադրությունը»: Գյուղացիական ազա-
տագրական ապստամբությունները Թյուրքահայաստանում
(Զեյթուն, 1862 թ.):

բ) Ազգային ազատագրական յեվ բուրժուական ուժեղ-
ցիոն շարժումները Հայաստանում 1880—1900 թ. թ.

1877—78 թ. թ. սուս-թուրքական պատերազմը, Կարսի և
Բաթումի զբաղումը: Սան-Ստեփանոյի դաշնագրությունը և
Բեռլինի վեհաժողովը: 16-րդ և 61-րդ հոգվածները: «Հայկական
հարցը» և քաղաքական հոսանքների դիրքը: Մալաթի, Նեֆեզի,
Լեւոնյան, Ստալինը «Հայկական հարցը» մասին: «Հայկական
հարցը» վորպես ուսումնական ու յեվրոպական իմպերիալիզմի հա-
մար զաղութային նվաճումների միջոց:

Ցարիզմի ուսումնականացման քաղաքականությունը, Ժողո-
վրդական ապստամբությունները ցարիզմի դեմ (1883 և 1887 թ.
թ.): Հայկական դարբնների փակումը և Ժողովրդական մասսա-
ների հուզումը Անդրկովկասում: Գյուղացիական ապստամբու-
թյունները Թյուրքահայաստանում սուլթանական կառավարնե-
թյան դեմ 1880—1890 թ. թ.:

Հայ բուրժուական-ազգայնական կուսակցությունների ա-
ռաջացումը (արմենականներ, հնչակյաններ, դաշնակցականներ):
Հայ բուրժուական ազգայնական կուսակցությունները վորպես
ուսումնական ցարիզմի և միջազգային իմպերիալիզմի դործակալներ:
Ազգայնական ուժեղացումը Թյուրքահայաստանում
դաշնակցների գլխավորությամբ: Դաշնակցների ազանայությունա-
կան տակտիկան և հայկական կոստումները (1895—1897): Թյուրք-
քահայ ժողովրդի ծանր զրուծյունը:

գ) Բանվոր դասակարգի առաջացումը յեվ մարքսիզմի
սարածումը Հայաստանում

Արդյունաբերական կապիտալիզմի զարգացումը 1880—90
թ. թ.: Արտասահմանյան կապիտալի մուտքն Անդրկովկաս: Յեր-
կաթուղային շինարարությունը Կովկասում: Բազու—Բաթում
գծի կառուցումը 1883 թ., Բազու—Վաղիկավիկա՝ 1889 թ., Թիֆ-
լիզ—Ալեքսանդրապոլ՝ 1889 թ., Թիֆլիզ—Յերեվան՝ 1901 թ.,
Յերեվան—Զուլֆա՝ 1905 թ.: Բնատնտեսության քայքայումը:

Քաղաքների զարգացումը (Յերեվան, Ալեքսանդրապոլ և այլն): Լեռնային արգելափակումը (Արտիկերդի, Դավան):

Դասակարգային նոր հարաբերություններ: Բանվոր զստակարգի քանակական աճումը: Աշխատանքի պայմանները: Բանվոր զստակարգի դրույթները: Բանվորա-գյուղացիական մասնա-ների վայրագ շահագործումը ցարիզմի և տեղական շահագործող-ների կողմից:

Բանվորական շարժման տարերայնությունն ու անկազմա-կերպվածությունը:

Մարքսիզմի առաջին ստորմերձ: Անդրկովկասում: «Մեամի դասի»: Ընկեր Ստալինի պայքարը 90-ական թվականներին «լի-զալ մարքսիստներին» և նացիոնալիստներին դեմ հանուն հեղա-փոխական մարքսիզմի: Ընկերյան լուրջապական սոցիալ-դեմոկրա-տական առաջին կազմակերպությունների ստեղծումը Ստալինի, Յուլուկիձեյի և Կեցիսովիչու կողմից: Անդրկովկասում: «Իսկրա»-ի տարածումը Հայաստանում:

Կլասիկների հրատարակումը հայերեն լեզվով: Սոցիալ-դե-մոկրատական գրականության հայերեն հրատարակության կազ-մակերպումը Լենինի կողմից ժնեվում (1903 թ.):

«Պրոլետարիատի կռիվը» թերթը՝ ռուսերեն, վրացերեն և հայերեն լեզուներով: Ընկեր Ստալինի հոգածները Հայաստանի և հայերի մասին: Հայ բանվորները քաղաքական զստախրա-կություն են ստանում Անդրկովկասի կենտրոններում (Բագու, Թբիլիսի և այլն): Ընկեր Ստալինը վորպես մարքսիզմը Անդր-կովկասում և Հայաստանում տարածելու գործի կազմակերպիչը: Հնչակյանների և սպեցիֆիկների փորձերը մարքսիզմն աղավա-ղելու ուղղությամբ և լենինյան-իսկրայական խմբակների պայ-քարը հնչակյանների և սպեցիֆիկների դեմ:

24. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԿՈՒՆՏՈՒՐԱՆ 19-ՐԴ ԴԱՐԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍԻՆ

Դեղարվեստական գրականություն՝ դեմոկրատական հեղա-փոխական ուղղություն՝ (Մ. Նալբանդյան), դեմոկրատական՝ (Պ. Պառչյան, Դ. Աղայան, Դ. Սուրենյան, Պ. Դուրյան, Հ. Պա-րոնյան, Հ. Հովհաննիսյան, Հ. Թումանյան, Ա. Ծառուր-յան): Բուրժուական բոմանտիկական (Ծերենց, Շիրմանյան,

Ռաֆֆի), բուրժուական-ուխիստական՝ (Շիրվանդադի): Դպրոց, գիտություն (Ալիշան, Եմինը, Քերոբե Պատկանյանը և այլն), կերպարվեստը (Վ. Սուրենյան), յերաժշտությունը (Յեկ-մալյան, Կարա Մուրզա, Կոմիտաս), թատրոնը (Պ. Աղամյան, Սիրանուշ, Դ. Զրմիկյան) և ֆոլկլորը:

25. ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍՆ ՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ 1905—1907 թ. թ. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԲՈՒՐՇՈՒԱ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓԱ-ԽՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

ա) Հայաստանը 1905 թ. հեղափոխության նախադասի-ն սոցիալ-դեմոկրատական առաջին կազմակերպությու-նները Հայաստանում

Անդրկովկասի և Հայաստանի անտեսական դրությունը 1900—4 թ. թ.: Բանվորների և գյուղացիական մասնաների դրու-թյունը Հայաստանում: Բանվորական շարժման ազդեցությունը գյուղում: Ռուս հեղափոխական բանվորները Հայաստանում և նրանց ազդեցությունը Հայաստանի բանվորական շարժման վրա:

Գործադուլային շարժումն Անդրկովկասում և Հայաստանում 1900—1905 թ. թ.: Դյուլացիական շարժումները Հայաստանում (Հաղպատ 1903 թ.): Ռուս-հայոցական պատերազմը և նրա ազդեցությունը: Բագվի գործադուլային շարժումը 1904 թվի դեկտեմբերին ընկեր Ստալինի ղեկավարությամբ:

Աղղային ճնշումն Անդրկովկասում և Հայաստանում:

Դուլիցիների՝ Կոֆիասի կառավարչատեղի քաղաքականու-թյունը: Վ. լիչկոն և հայկական դպրոցների փակումը: Հայաս-տանի վանքապատական հոգիների բռնադրավումը 1903 թ.:

Աղղային ազատագրական շարժումն Անդրկովկասում և Հայաստանում:

Աշխատավոր մասնաների ծանր վիճակը Թյուրքահայաստա-նում: Սուլթան Աբդուլ-Համիդի ռեժիմը:

Դյուլացիական հեղափոխական ապստամբություններ Թյուր-քահայաստանում (1904—1905 թ. թ.):

Առաջին հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատական կազմա-կերպությունները Հայաստանում՝ Այսնվերում, Այսքոսանդրա-պոլում և այլն:

Ընկեր Ստալինը վորպես Հայաստանի հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպությունների կազմակերպիչ և ղեկավար: Շահումյանը և Սպանդարյանն ընդ Ստալինի աշակերտներ ու ղեկավարներ:

Սպեցիֆիկները: Լենինը սպեցիֆիկների մասին:

Ընկեր Ստալինի գլխավորությունով Հայաստանի բոլշևիկյան կազմակերպության մի քանի պայքարը գաղանակների, հնչակյանների և սպեցիֆիկների դեմ: Ընկեր Ստալինը գաղանակների մասին: Բոլշևիկյան թերթերը հայերեն լեզվով («Կոյժ», «Նոր սին»: Բոլշևիկյան թերթերը «Հարեվանցիորեն ներկուսակ խոսք» և այլն): Ընկեր Ստալինի «Հարեվանցիորեն ներկուսակ» ցական հաճախությունների մասին, գրքի հայերեն թարգմանությունը: Կուսակցական Զ-րդ համագումարը և Հայաստանի բոլշևիկյան կազմակերպությունների ձեկավորումը: Ընկեր Ստալինը Անդրկովկասի և Հայաստանի բոլշևիկյան կազմակերպությունների անսխիական կազմակերպիչ և ղեկավար:

բ) Հայաստանը 1905—7 թ. թ. հեղափոխության ընթացքում

Դատակարգային ուժերի դատավորումը 1905 թ. հեղափոխության մեջ: 1905 թ. հեղափոխությունը յուրաքանչյուր յուրեք:

Բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունը սոցիալիստականի վերածելու լենինյան պլանը:

Հունվարի 9-ը վորպես հեղափոխության սկիզբը: Անցքերը հունվարի 9-ից հետո: Մասսայական գործադուլային ալիքն ամբողջ Ռուսաստանում: Շենյրկովչինսկի և պատրիարքների կուսակցությունը Անդրկովկասում և Հայաստանում:

Գործադուլային շարժումն Անդրկովկասում և Հայաստանում (Ալավերդի, Ալեքսանդրապոլ, Ղափան, յերկաթգծում և այլն): Գարնան գործադուլները: Գյուղացիական շարժումները վրաստանում: Հեղափոխության ծավալումը:

Բանվոր դատակարգի և գյուղացիության պայքարը Անդրկովկասում և Հայաստանում մայիս-սեպտեմբեր ժամանակաշրջանում: Հոկտեմբերյան ընդհանուր գործադուլը:

Հոկտեմբերյան գործադուլները Անդրկովկասում և Հայաստանում: 1905 թ. նոյեմբերի գործադուլը յերկաթգծի վրա

Հայաստանում: Հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստը: Խորհուրդներն Անդրկովկասում: Դեկտեմբերյան ղեկաված ապստամբությունը: Զինված ապստամբությունը: Անդրկովկասում: Հեղափոխական շարժումը Հայաստանում (Ալեքսանդրապոլում, Ղափանում և այլն): Բանվոր-գյուղացիական շարժումները 1906—7 թ.թ.: Գործադուլները Ալավերդում 1906 թ. և գործի միջամտությունը: Ընկ. քնդ. Ս. Սպանդարյանը և Ս. Շահումյանը Ալավերդում: 1907 թ. մարտի գործադուլը Ղափանում:

Բոլշևիկյան կազմակերպություններն Անդրկովկասում և Հայաստանում 1905 թ. հեղափոխության շրջանում: Բոլշևիկյան մամուլը: Անդրկովկասի աշխատավորության պայքարը ցարիզմի դեմ բոլշևիկների ղեկավարությամբ:

Հայաստանի բոլշևիկյան կազմակերպությունների պայքարը բուրժուա-նացիոնալիստական կուսակցությունների դեմ:

Ընկեր Ստալինը վորպես Անդրկովկասի և Հայաստանի բոլշևիկյան կազմակերպությունների անսխիական ղեկավար և Անդրկովկասի ժողովուրդների պայքարի կազմակերպիչ: Ընկեր Ստալինը Բազում, նրա «Հարեվանցիորեն կուսակցական տարածայնությունների մասին» գիրքը: Ընկեր Ստալինի «Նամակներ Կովկասից» հոդվածաշարը:

Դաշնակների, հնչակյանների և սպեցիֆիկների հակահեղափոխական գործունեությունը: Հայ-թուրքական ընդհարումներն Անդրկովկասում: Հայ-թուրքական ընդհարումների կազմակերպիչները և այդ ընդհարումների կազմակերպման խմբավորումները: Բոլշևիկների պայքարը նացիոնալիզմի դեմ:

Հեղափոխության ժամանակավոր պարտությունը: 1905—1907 թ. թ. հեղափոխության միջադպին նշանակությունը:

26. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՌԵԱԿՑԻԱՅԻ ՅԵՎ ՇԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՇԱՐՔՈՒՄՆԵՐԻ ՆՈՐ ՎԵՐԵԼՔԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

ա) Աստիպինյան ռեակցիան յեվ 1908 թ. թյուրքական հեղափոխությունը

Ստոլիպինյան ռեակցիայի շրջանը (1908—1912 թ. թ.) Անդրկովկասում և Հայաստանում: 1907 թ. հունիսի 3-ի պետական հեղաշրջումը: Ցարիզմի ագրեսիվ-քաղաքականությունը:

նը, տեսարը և պատժիչ արշավունքներն Անդրկովկասում և Հայաստանում: Ստոլիպինի ագրարային քաղաքականությունը, Ստոլիպինի ազգային քաղաքականությունը: Ստոլիպինի քաղաքականությունը Անդրկովկասը և Հայաստանը կոռնիզացիայի յենթարկելու ուղղությունով: 1912 թվի դեկտեմբերի ագրարային դեկրետները:

Լեկվիզատորությունը և բանվորական շարժման թուլացումը Հայաստանում և Անդրկովկասում: Բուլճերիկյան կազմակերպությունների գործունեությունը սեպեյրայի շրջանում: Բուլճերիկյան կազմակերպությունների պայքարը լեկվիզատորության դեմ:

1905 թվի հեղափոխության ազդեցությունը Թյուրքիայում:

1908 թ. թյուրքական հեղափոխությունը՝ «Յեքրիտաապը թուրքերը»: Հեղափոխության հետևանքները: Ազգային վերջրամասնությունների մասնակցությունը հեղափոխության մեջ:

Ժողովրդական դանդաղածների վրձակը 1908 թվի հեղափոխությունից հետո: Հայերի դրությունը: 1909 թ. Աղանայի հայկական կոտորածները:

բ) Հեղափոխական շարժման նոր վերելք

Լենայի գեպերը և գործադուլային շարժման վերելքը Հայաստանում և Անդրկովկասում: Ընկեր Ստալինի «Մարքսիզմը և ազգային զապաթային հարցը» գիրքը: Լենինի նամակները Շահումյանին: 1914 թվի հուլիսյան գործադուլը և բարեկազմային պայքարը Բազմում և այդ գեպերի Ազգականությունը Անդրկովկասում և Հայաստանում: Հեղափոխական շարժման նոր վերելքը Հայաստանում: Բալկանյան պատերազմը և հայկական ռեֆորմները (1912—1913): Հայ ազգային բյուրոյի կազմակերպումը:

27. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԿՈՒՆՏՐՈՒՐԱՆ (1900—1917) Թ. Թ.

Գեղարվեստական զրահանությունը (Ավ. Իսահակյան, Շ. Կուրդիյան, Հ. Հակոբյան, Մեծարենց), զարոյ, գիտություն, թատրոն (Հ. Աբեյան, Վ. Փափազյան), կերպարվեստ (Գ. Բաշին-Շադյան, Յե. Թադևոսյան), ֆուկլոր:

28. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԴԸ 1914—1918 Թ. Թ. ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

ա) Իմպերիալիստական պատերազմը յեվ Հայաստանը

1914 թվի իմպերիալիստական պատերազմը և նրա ծագման պատճառները: Ճարական Ռուսաստանը համաշխարհային պատերազմում: Ճարիզմի պլանները Մերձավոր Արեւելքում: Կովկասյան ռազմաճակատի նախապատրաստումը:

Ճարիզմը և հայկական բուրժուազիան: Հայ բուրժուական նացիոնալիստական կուսակցությունները (դաշնակներ, հնչակյաններ, սպեցիֆիկներ և այլն) վորպես ցարիզմի գործակալներ: Հայոց ազգային բյուրոն ու նրա հակահեղափոխական գործունեությունը: «Հայ ազգային պատվիրակությունը» Յեվրոպայում: Կամավորական խմբերի կազմակերպումը: Նջմիածինը և Դաշնակցությունը վորպես հայ կամավորական խմբերի անմիջական կազմակերպիչներ:

Հայ ազգային լեգեոնները անգլիական և ֆրանսիական բանակներում: Վարոնցով Դաշնակցության ցուցումները հայոց «Ազգային բյուրոյին», Նջմիածինին և Դաշնակցությանը: Ռուս-թյուրքական պատերազմը, 1914 թ. հոկտեմբերի 20-ը: Ռազմական գործողությունները Թյուրքահայաստանում: Դաշնակների պրովակացիոն գործունեությունը: Հայկական կոտորածներն ու ջարդերը 1915—1916 թ. թ.: Գաղթականություն: Հայաստանի աշխատավոր մասսաների տնտեսական քաղաքական, աղքատությունն ու սովահարությունը: Կամավորական խմբերի վերացումը ցարիզմի կողմից և դրա իմաստը: Հայաստանի բուլճերիկյան կազմակերպությունները պատերազմի տարիներին: Ընկեր Ստալինի գրք-խախրությունով Սալանդարյանի, Շահումյանի մղած պայքարն իմպերիալիստական պատերազմի և հայ նացիոնալիստական կուսակցությունների դեմ:

բ) Անդրկովկասը յեվ Հայաստանը փեքվարյան հեղափոխության ԵՐՋԱՆՈՒՄ

Փեքվարյան բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունը (1917 թ.): Բուրժուական ժամանակավոր կառավարության հակահեղափոխական քաղաքականությունը: Պատերազմի

շարունակումը: Ազգային հարցը փետրվարյան հեղափոխությունից հետո: Եսերո-մենշևիկյան խորհուրդները և նրանց ախրապետող գերն Անդրկովկասում և Հայաստանում: «Անդրկովկասյան հատուկ կոմիտեն» (ՕՅԱԿՈՄ): Հուլիսյան գեպքերը: Հակահեղափոխական «Ազգային խորհուրդների» կազմակերպումը Անդրկովկասում: Հայոց «Ազգային խորհուրդի» կազմակերպումը (1917 թ. սեպտեմբեր):

Անդրկովկասի բոլշևիկյան կազմակերպությունները փետրվարյան հեղափոխությունից հետո: Կովկասյան բոլշևիկների համագումարը (1917 թ. հոկտեմբեր): Բանվորա-գյուղացիական շարժումների աճումն Անդրկովկասում: Բանակի քայքայումը: Խորհուրդները Բազում: Սոցիալիստական հեղափոխության հասունացումը:

29. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏԻ յԵՎ ՍԵՂԱՓՈԽՈՒՄԻ

ՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒՄԻ

ԹՅՈՒՆԸ ՎՈՐՊԵՍ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՓՐԿՈՒԹՅԱՆ ՄԻԱԿ ՈՒՂԻՆ ԻՄ) Հայաստանն Անդրկովկասի կոմիսարիատի յեվ սեղմի օրջանում

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ Հեղափոխությունն ու նրա միջազգային նշանակությունը: Խորհրդային իշխանության հաղթական յերթը: Լենինյան-Ստալինյան ազգային քաղաքականությունը:

Անդրկովկասի և Հայաստանի ժողովուրդների պայքարը խորհուրդների համար: Հեղափոխական շարժումներն Անդրկովկասում և Հայաստանում 1917 թ. վերջին և 1918 թ. սկզբներին:

Անդրկովկասի բոլշևիկյան կազմակերպությունները խորհուրդների համար մղած պայքարում:

Խորհրդային Ռուսաստանի ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի գեկբեռը Թյուրքահայաստանի մասին:

Ընկեր Ստալինի հոդվածը Հայաստանի և հայերի մասին: Ստ. Շահումյանը Անդրկովկասի արտակարգ կոմիսար: Անդրկովկասյան Վանդեյան ընդգեմ Հոկտեմբերյան հեղափոխության: Անդրկովկասյան Կոմիսարիատը: Շամխորի գեպքերը: Անդրկովկասյան սեյմը:

Գնդակահարություններ Ալեքսանդրյան ալգում:

Ընկեր Ստալինի «Անդրկովկասյան հակահեղափոխականները սոցիալիզմի դիմակի տակ» հոդվածը:

Լենինը Անդրկովկասի հակահեղափոխականների մասին: Բրեստ-Լիտովսկու դաշնագիրը (1918 թ. մարտի 3-ին) և Անդրկովկասյան հակահեղափոխական կուսակցությունների դիրքը:

Բազմի Կոմունան: Բանվորական և գյուղացիական շարժումները Վրաստանում, Ալբանիայում և Հայաստանում՝ մենշևիկների, մուսավաթականների և դաշնակների դեմ:

Ռազմական դործողությունները Կովկասյան ճակատում 1917 թ. վերջին և 1918 թ. սկզբներին: Անդրկովկասի և Հայաստանի ոկուպացիան ոտարերկրյա իմպերիալիստների կողմից: Անդրկովկասյան հակահեղափոխականների դաշինքը ոտարերկրյա իմպերիալիզմի հետ ընդգեմ Խորհրդային Ռուսաստանի և Անդրկովկասյան հեղափոխական շարժման: Հակահեղափոխության ժամանակավոր հաղթանակն Անդրկովկասում:

բ) Հայաստանի դաշնակների սիրապետության ժամանակ (1918—1920)

Անդրկովկասյան հակահեղափոխական սեյմի արձակումը (մայիս 1918 թ.): Անդրկովկասի յերեք բուրժուա-նացիոնալիստական կառավարությունների կազմավորումը: Դաշնակցական կառավարության կազմավորումը: Դաշնակցական կառավարությունը վորպես խրավիլակ միջազգային իմպերիալիզմի ձեռքին: Անդրկովկասի ոկուպացիան անգլո-ֆրանսիական իմպերիալիզմի կողմից:

Ամերիկական իմպերիալիզմը Հայաստանում: Դաշնակների, մենշևիկների և մուսավաթականների դաշինքը սպիտակ գվարդիականների հետ (Դենիկին, Վրանգել և այլն) ընդգեմ Խորհրդային Ռուսաստանի: Դաշնակցական կառավարության արտաքին քաղաքականությունը: Հայաստանը իմպերիալիստական պիտույությունների ճեղքման օբյեկտ: Դաշնակների թալանչականությունը: Դաշնակների իմպերիալիստական ավանտյուրիստական ծրագիրը: Դաշնակների, մենշևիկների և մուսավաթականների կազմակերպած ազգամիջյան կոիֆները և դաշնակների անընդհատ պատերազմները Թյուրքիայի հետ:

Դաշնակցական Հայաստանը միջազգային իմպերիալիզմի

զաղութ: Դաշնակների կառավարութեան սոցիալ-դասակարգային քաղաքականութիւնը: Դաշնակցական կառավարութեան նաղիւ-նալիստական քաղաքականութիւնը: Սիսականտիկ ջարդեր ու ազգային ճնշումները դաշնակցական Հայաստանում:

Բեյութ-Վեդիի և Շարուրի թուրք ազգաբնակչութեան ջարդերը (1920 թ.): Յերկրի տնտեսական և կուլտուրական կյանքի քայքայումը: Սով և մասսայական մահացութիւն: Հայ ժողովուրդը ֆիզիկական բնաջնջման վտանգի տակ:

գ) Հայաստանի խորհրդայնացումը

Քաղաքացիական պատերազմը Ռուսաստանում: Հեղափոխական շարժումն Անդրկովկասում 1918—19—20 թ. թ.: Հայ ժողովուրդը խորհուրդների համար մղած պայքարում:

Անդրկովկասյան բոլշևիկյան կազմակերպութեանները 1918—1920 թ. թ.: Ընկ. ընկ. Որջոնիկիձէն, Կիրովի, Միկոյանն Անդրկովկասի բոլշևիկյան կազմակերպութեանների ղեկավարներ: Անդրկովկասյան բոլշևիկների կոնֆերենցիան Բագվում (1919 թ.) Հայաստանի բոլշևիկյան կազմակերպութեանները 1918—1920 թ. թ., «Սպարտակ» կազմակերպութիւնը:

Անտանտի յերկրորդ արշավանքի լիկվիդացիան (1919 թ. վերջին): Հյուսիսային Կովկասի ազատումը 11-րդ Կարմիր Բանակի կողմից: Հերոսական 11-րդ Բանակը Լենինի և Ստալինի յուշումներով, Որջոնիկիձէյի, Կիրովի և Միկոյանի անմիջական ղեկավարութեամբ ոգնութեան և գալիս Անդրկովկասի աշխատավոր մասսաներին:

Ադրբեջանի խորհրդայնացումը: Մայիսյան ապստամբութիւնը Հայաստանում (Ալեքսպոլում, Բայազետում, Ղազախում, Կարսում, և այլն) և նրա պարտութիւնը: Պարտութեան պատճառները: Արմենիոմի դավաճանական քաղաքականութիւնը: Մայիսյան ապստամբութիւնը վերգես Հայաստանի բանվորա-գյուղացիական զանգվածների մասսայական հեղափոխական շարժումը խորհրդային իշխանութեան համար: Ռեակցիայի ուժեղացումը Հայաստանում մայիսյան ապստամբութեանից հետո: Պատերազմ Թյուրքիայի հետ:

Ընկեր Ստալինը Բագվում (1920 թ. նոյեմբեր): Ընկեր Ստալինի «Դրութիւնը Կովկասում» հոդվածը: Ընկեր Ստալինը

ընկ. ընկ. Որջոնիկիձէյի, Կիրովի և Միկոյանի միջոցով կազմակերպում և հայ և վրաց ժողովուրդների ազատագրութեան գործը: Նոյեմբերի 29-ի ապստամբութիւնը Հայաստանում և 11-րդ Կարմիր Բանակի ոգնութիւնը: Հայաստանի խորհրդայնացումը: 1920 թ. դեկտեմբերի 2-ի Ալեքսպոլի դաշնագիրը:

Լենինը և Ստալինը Հայաստանի խորհրդայնացման մասին:

Սորհրդային Հայաստանի Հեղկոմի առաջին ղեկընտնները: Դաշնակների փետրվարյան ավանտյուրան: Վրաստանի խորհրդայնացումը: Դաշնակցական ավանտյուրայի լիկվիդացիան: Քաղաքացիական կռիվները Հայաստանում 1921 թվին: Ընկ. Որջոնիկիձէն ղեկավարում և պայքարն ընդդէմ դաշնակների ու մենշևիկների: Քաղաքացիական պատերազմի ավարտումն Անդրկովկասում և Հայաստանում: Լենինականի ազատումը թյուրքերից:

30. ՀԽՍՀ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԽԱՂԱՂ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱՆՑՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՁԱՆՈՒՄ (1921—1925 թ. թ.)

Սորհրդային Ռուսաստանը քաղաքացիական պատերազմը վերջացնելուց հետո: Միջազգային դրութիւնը: Հայաստանի տնտեսական և քաղաքական դրութիւնը քաղաքացիական պատերազմը վերջացնելուց հետո: Արդունաբերութեան և գյուղատնտեսութեան վիճակը: Սորհրդային Ռուսաստանի և Անդրկովկասյան Սորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեանների ոգնութիւնը Սորհրդային Հայաստանին: Լենինի նամակն Անդրկովկասի բոլշևիկներին: Կուսակցութեան և կառավարութեան ձեռնարկումները ժողովրդական տնտեսութեան վերականգնման բնագավառում: Հայաստանի բոլշևիկների առաջին համա գումարը: Հայաստանի Սորհուրդների առաջին համագումարը: Անդրկովկասյան ֆեդերացիայի կազմակերպումը (մարտ 1922 թ.): Ընկեր Ստալինը և նրա զինակիցներ՝ Որջոնիկիձէն ու Կիրովը վորդես Անդրկովկասյան ֆեդերացիայի կազմակերպիչներ: Պայքարը նացիոնալ-ուկրոնիստների դեմ Հայաստանում և Անդրկովկասում:

Անդրկովկասյան խորհուրդների առաջին համագումարը Բագվում (1922 թ. դեկտեմբեր): Անդրֆեդերացիայի սահմանադրութիւնը, ԽՍՀՄ-ի կազմակերպումը (1922 թ. դեկտեմբեր): ԽՍՀՄ-ի կազմակերպման նշանակութիւնն ազգային հանրապետութիւն-

ների տնտեսական և կուլտուրական աճման համար: Լենինը և Ստալինը վորպես ԽՍՀՄ-ի կազմակերպիչներ: Հայաստանի ժողովրդական տնտեսութեան զարգացումը: Շինարարութեանը, արդյունաբերութեանը և գյուղատնտեսութեանը:

Կուսակցութեան 12-րդ համագումարը (1923 թ. ապրիլ): Ստալինի գեկուցումը ազգային հարցի մասին կուսակցութեան 12-րդ համագումարում: Հայաստանի բոլշևիկների պայքարն ընդդէմ նացիոնալ-բուլղոնիստների և սպեցիֆիկների: Կուսակցութեան և կառավարութեան միջոցառումները քաղաքի և գյուղի զոգումն ամրապնդելու ուղղութեամբ: Պայքար տրոցկիզմի դէմ:

Լենինը մահը: Ընկեր Ստալինի յերզումը Լենինի զագադի վրա: ԽՍՀՄ-ի Խորհուրդների յերկրորդ համագումարը: ԽՍՀՄ-ի սահմանադրութեան հաստատումը:

Կուսակցութեան 13-րդ համագումարը (1924 թ. մայիս): Խորհրդային Միութեան միջազգային դրութեանը վերականգնման շրջանում (1924—25 թ. թ.):

Կուսակցութեան 14-րդ համագումարը (1925 թ. գեկտեմ.) — Ինդուստրացման համագումար: ԽՍՀՄ-ը ագրարային յերկրից ինդուստրիալի վերածելու խնդիրը: Մենշևիկյան-տրոցկիստական «նոր ոպոզիցիայի» ելութեան մերկացումն ընկեր Ստալինի կողմից: Կուսակցութեան 14-րդ համագումարը բոլշևիկյան կուսակցութեան թշնամիների դէմ յերկու ճակատում մղվելիք պայքարի մասին: Գլխավոր հարվածը՝ տրոցկիստ-գինովյեվականների դէմ: Հայաստանի բոլշևիկների պայքարը կուսակցութեան գլխավոր գծի համար: Պայքար նացիոնալիզմի և տրոցկիզմի դէմ Հայաստանում: Խորհրդային Հայաստանի հաջողութեանները ժողովրդական տնտեսութեան բոլոր ճակատներում: Հայաստանը վերականգնման շրջանի վերջում (1924—1925 թ. թ.):

31. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՅԵՐԿՐԻ ԻՆԴՈՒՍՏՐԱՑՄԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ (1926—1929 թ. թ.)

ԽՍՀՄ-ի միջազգային դրութեանը: Սոցիալիստական շինարարութեան գեվարութեանները հետամնաց մանր գյուղացիական յերկրի պայմաններում: Կուսակցութեան պայքարը յերկրի սո-

ցիալիստական ինդուստրացումն անցկացնելու համար: Խոշոր արդյունաբերական գիգանտների շինարարութեան սկիզբը: Շինարարութեանը Հայաստանում արդյունաբերութեան մեջ: Հայաստանի գյուղատնտեսութեան հետագա զարգացումը: Տրոցկիստների և գինովյեվականների պայքարը սոցիալիզմի կառուցման դէմ: Տրոցկիստների և գինովյեվականների հակախորհրդային ընդհատակյա կուսակցութեան ստեղծելու ուղիւ վրա կանգնելը:

Տրոցկիզմը՝ հակահեղափոխական բուրժուազիայի առաջատար ջոկատ: 15-րդ կուս. կոնֆերենցիան:

15-րդ համագումարը (1927 թ. գեկտեմբեր) — կոլեկտիվացման համագումար: Ստալինը գյուղի կոլտնտեսային շինարարութեան խնդիրների մասին: Յերկրի ինդուստրացման ծավալումը: Կենտկոմի դիրեկտիվը կոլտնտեսային շարժման և խորհանտեսային շինարարութեան ուժեղացման մասին: Առաջին կոլտնտեսութեաններն ու խորհանտեսութեանները Հայաստանում: Դասակարգային պայքարի սրումը:

Աջերի հանգեւ գալը կուսակցութեան գլխավոր գծի դէմ: Կուսակցութեան պայքարը տրոցկիստների և աջերի դէմ: Հայաստանի բոլշևիկների պայքարը աջերի և նացիոնալիստ-սպեցիֆիկների դէմ: Հայաստանում: Ստալինը՝ բոլշևիկյան հարձակման կազմակերպիչ:

Հնգամյակի առաջին տարվա պլանի կատարումն ու գերակատարումը: Արդյունաբերական նոր սրբեկանները և գյուղատնտեսութեան հետագա զարգացումը Հայաստանում: Կոլտնտեսային շարժման մասսայական աճը: Կոլտնտեսային շարժումը Հայաստանում:

Կուլտուրական շինարարութեան հաջողութեանները Հայաստանում: Հայաստանի բոլշևիկների պայքարը կուսակցութեան գլխավոր գծի համար:

32. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ (1930—1934 թ. թ.)

ԽՍՀՄ-ի միջազգային դրութեանը: Գյուղում կապիտալիստական տարրերի սահմանափակման և արտամղման քաղաքականութեանը՝ համատարած կոլեկտիվացման հիման վրա կու-

լակությունը վերադես դառնալարդ վերացնելու քաղաքականութեանն անցնելը: Կոլեկտիվացման հաջողութիւնները Հայաստանում: Ընկեր Ստալինի «Գլխավորութեան հաջողութիւնները» հոդվածը: Կուսակցութեան պայքարն աջ ուղիով զարգացնելու և կոլտնտեսության շինարարութեան մեջ յեղած ձախ խոտորումները: զեմ: Սխալները և ձախ խոտորումները Հայաստանի կոլտնտեսային շինարարութեան մեջ: Այդ սխալների ուղղումը:

Կուսակցութեան 16-րդ համագումարը՝ ամբողջ ձախառով սոցիալիստական ծավալուն հարձակման դիմելու համագումար: ԽՍՀՄ-ի թեմակոխումը սոցիալիզմի շրջան: Աջ թեքումը վերադես գլխավոր վտանգ: Հակահեղափոխական կազմակերպութիւնները («Արդյունաբերական կուսակցութիւն», մենշեվիկների միութեանական բյուրո, կոնդրատեմականութիւն) հայտնաբերում ու լիկվիդացիան: Հակահեղափոխական կազմակերպութիւնները Հայաստանում և նրանց լիկվիդացիան: Կոնդրատեմականութիւնը Հայաստանում և նրա լիկվիդացիան: Տրոցկիստական-զինովյեմական և աջ-ոչստալինիստական բանդիտների անցնումն ընդհատակյա տեւորիստական, ֆաշիստական, լրտեսական գործունէություն: Հակահեղափոխական տրոցկիստական-զինովյեմական և բուխարինական խմբակները: հայտնաբերումը: Տրոցկիստների, բուխարինականների և նացիոնալիստների հակահեղափոխական գործունէությունը Հայաստանում և կուսակցութեան պայքարը նրանց դեմ:

Կոլեկտիվացման հաջողութիւնները և կուսակցութեան պայքարը կոլտնտեսային շինարարութեան ամրապնդման համար:

Ընկեր Ստալինի ձուր «Տնտեսականների խնդիրների մասին» (1931 թ. փետրվար): Ընկեր Ստալինի 6 պայմանները: Առաջին հնգամյակի կատարումը չորս տարում: Հնգամյակի կատարումը Հայաստանում: Սոցիալիզմի կատարման հաջողութիւնները Հայաստանում և Անդրկովկասում: Հայաստանի տրոցկիստները և դյուղաշինութիւնը: Հայաստանի կուստուրական շինարարութիւնը: Պայքարը սոցիալիզմի բոլոր թշնամիների դեմ Հայաստանում:

Կուսակցութեան 17-րդ համագումարը՝ հաղթողների համագումար: Յերկրորդ հնգամյակը: Աշխատավորների նյութական դրութեան բարելավումը: Մատակարարման քարտային սխտեմի վերացումը:

Ընկեր Կիրովի չարանենգ սպանութիւնը: Հայաստանի բոլշեվիկները տրոցկիստական-բուխարինական, նացիոնալ-սպեցիֆիկյան բանդիտների, լրտեսների և դիվերսանտների դեմ մղված պայքարում:

33. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄՆ ԱՎԱՐՏԵԼՈՒ ՇՐՋԱՆՈՒՄ ՅԵՎ ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ (1935—1938 թ. թ.)

Միջազգային դրութիւնը 1935—1938 թ. թ.: ԽՍՀՄ-ի պայքարը հանուն խաղաղութեան:

Խորհրդային արդյունաբերութեան հզոր վերելքը: Խորհրդային Միութեան պաշտպանութեան ամրապնդումը: Աշխատավորութեան նյութական բարեկեցութեան աճումը: Պայքար բոլշեվիկյան կոլտնտեսութիւնների և կոլտնտեսականների ունեւոր կյանքի համար: ԽՍՀՄ-ի Խորհուրդների 7-րդ համագումարը: «Կադրերն են վորոշում ամեն ինչ» Ստալինյան լուղունգը (1935 թ. մայիս): Հայաստանի բոլշեվիկների պայքարը կադրերի և տեխնիկային տիրապետելու մասին ընկեր Ստալինի տված ցուցումների կենսագործման համար: Ստալինովյան շարժումը: Ստալինովյան շարժումը Հայաստանում: Խորհրդային Հայաստանի առաջավոր մարզիկը:

Սոցիալիզմի հաղթանակը: Զեւով ազգային և բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուստուրայի ծաղկումը Հայաստանում:

Տրոցկիստական-բուխարինական լրտեսների, դիվերսանտների և տեւորիստների բանդայի մերկացումը: 1936—1937 թվականների դատավարութիւնները:

ԽՍՀՄ Խորհուրդների 8-րդ արտակարգ համագումարը (1936 թ. նոյեմբեր-դեկտեմբեր): Ընկ. Ստալինի զեկուցումը նոր սահմանադրութեան նախագծի մասին: Բանվորների և գյուղացիների սոցիալիստական պետութեան Ստալինյան Սահմանադրութեան միաձայն ընդունումն ու հաստատումը ԽՍՀՄ-ի Խորհուրդների 8-րդ արտակարգ համագումարի կողմից: Անդրֆեդերացիայի վերացումը և նրա կատարած պատմական դերը:

Յերկրորդ հնգամյակի հաջող կատարումը: Մեծ հաղթանակների համաշխարհային-պատմական նշանակությունը:

Հայաստանի Խորհուրդները 9-րդ արտակարգ համագումարը: Հայաստանի Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության Սահմանադրության ընդունումը:

Ընկեր Ստալինի խանձակա՜ն ցուցումներով Հայաստանի բոլշևիկները մերկացրին և լիկվիդացիայի յենթարկեցին տրոցկիստական-բուխարինական-զաշնակցական-սպեցիֆիկյան ֆեոսաարարների, դիվերտանտների և լրտեսների բանդան՝ Հայաստանում: Հայաստանի բոլշևիկների պայքարն իրենց շարքերի ամբապնդման համար, բոլշևիկյան ղեկավարության բարձրացման համար, սոցիալիզմի բոլոր թշնամիներին մերկացնելու և վռճնելու չափնելու համար:

ԽՍՀՄ Գերագույն Խորհրդի ընտրությունները: Հայաստանի Կոմկուսի 11-րդ համագումարը: Հայկական, ԽՍՀ Գերագույն Խորհրդի ընտրությունները: Ընկեր Ստալինը, ընկ. Մոլոտովը և ընկ. Միկոյանը վորպես հայ ժողովրդի ղեկավարները: Հայաստանը վորպես ԽՍՀՄ-ի միութենական իրավահավասար 11 հանրապետություններից մեկը: Հայ ժողովրդի ունեվոր, կուլտուրական ուրախ և յերջանիկ կյանքը:

Կուսակցության 18-րդ համագումարը և 3-րդ հնգամյակի խնդիրները:

34. ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՒՆՏՈՒՐԱՆ

Գիտությունը՝ լուսավորությունը, գրականությունը, արվեստը: Փոլկորը:

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ ՅԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԱԿ

ՆԵՐՄԾՈՒԹՅԱՆ ՑԵՎ 1—4 ԳԼՈՒԽՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

- *1. «Պատմության գիտության ճակատում»: Բրոշյուր:
- *2. ԽՍՀՄ-ի կառավարական հանձնաժողովի ժյուրիի վերոշումը ԽՍՀՄ-ի ժողպատմության դասազրքի առթիվ:
- *3. Ֆ. ԵՆԳԵԼՍ. — «Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը», հջ՝ 12—83, Յերեվան 1936 թ.:
- 4. ՂԱԶԱՐՅԱՆ. — «Հայաստանն ըստ Քսենոֆոնի», ամբողջ բրոշյուրը:
- *5. ՊՐՈՖ. Հ. ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ. — «Ֆեոդալիզմը հին Հայաստանում», հջ՝ 241—252, Յերեվան 1934 թ.:
- 6. Նույնի. — «О торговле и городах Армении», стр. 5—49.
- 7. ԼԵՈ. — «Հայոց պատմություն», Ա. հատ. հջ՝ 3—380, Թիֆլիս, 1917 թ.:

5—7 ԳԼՈՒԽՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

- *1. Հ. ԱՍՏՈՒՐՅԱՆ. — «Քաղաքական հարաբերություններ ընդ-մեջ Հայաստանի և Հռովմայ», վեհեմիկ 1912 թ.:
- 2. ՊՐՈՖ. ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ. — «О торговле и городах Армении», стр. 50—133:
- 3. ԳԱՐԱԳԱՇՅԱՆ. — «Քննական պատմություն հայոց», Ա. Բ և Գ մասերը: Թիվլիս, 1895 թ.:

*) Աստղանիշով ցույց տվածները գրական ֆակուլտետի ուսանողների համար են:

4. Մ. ԽՈՐԵՆԱՅԻ.—«Պատմութիւն հայոց», գիրք Ա, գլ. Ա—Գ, ԻԲ—ԼԱ, գիրք Բ, գլ. Ա—ԻԴ, ԼԲ—ԿԵ, ՂԱ—ՂԲ և գիրք Գ, գլ. Բ—ԿԵ:

*5. В. БРЮСОВ.—«Летопись исторических судеб армянского народа», 1—4 գլուխներ. Москва 1918 г.

*6. ԱԿԱԴ. Հ. ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ.—«Տիգրան Բ. և Հոմեր», Յերեկան 1940 թ.:

*7. ԼԵՈ.—«Հայոց պատմութիւն», Ա. հատ. ԿՉ՝ 383—696:

*8. ԼԵՈ.—«Խոջապահան կապիտալ», ԿՉ՝ 3—51:

*9. ՊՐՈՖ. Հ. ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ.—«Ֆեոդալիզմը հին Հայաստանում», ԿՉ՝ 3—11, 24—240, 252—279:

10. ՓԱՎՍՏՈՍ ԲՅՈՒԶԱՆԴ.—«Պատմութիւն հայոց», դպրութիւն Դ:

8—9 ԳԼՈՒԽՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՑԻ.—«Պատմութիւն հայոց», յերրորդ գլուխը:

2. ԳՅՈՒՏԵՐԲՈԳ.—«Բյուզանդիան և Պարսկաստան», կարգաւ ամբողջ բրոշյուրը: Նույնի—«Արեւմտյան Հայաստանը Յուստինիանոս կայսրի ժամանակ», կարգաւ ամբողջ բրոշյուրը:

*3. ՊՐՈՖ. Հ. ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ.—«Ֆեոդալիզմը հին Հայաստանում», ԿՉ՝ 280—319:

4. ԳԱՐԱԳԱՇՅԱՆ.—«Քրնական պատմութիւն հայոց», Դ. հատ.

5. ՊՐՈՖ. Խ. ՍԱՄՈՒԵԼՅԱՆ.—«Հին հայ իրավունքի պատմութիւն», հատ. I: Սա վերաբերւում է նաև հաջորդ գլուխներին:

6. В. БРЮСОВ.—«Летопись исторических судеб арм. народа», 5—գլուխ:

10—12 ԳԼՈՒԽՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. ՍԵՔԵՆՈՍ ՅԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.—«Պատմութիւն», գլուխ ԼԳ—ԼԵ, ԼԸ:

2. ՂԵՎՈՆԴ ՅԵՐԵՑ.—«Պատմութիւն», գլուխ Բ—ԺԴ, ԺԵ—ԽԲ, Պետերբուրգ 1887 թ.:

3. ԹՈՎՄԱ ԱՐԾՐՈՒՆԻ.—«Պատմութիւն տանն Արծրունյաց», դպրութիւն 3-րդ, գլուխ Ա—ԻԹ, դպրութիւն 4-րդ, գլուխ Գ—ԺԴ:

4. Բ. ԽԱՆԱԹՅԱՆ.—«Արարական մատենագրերը Հայաստանի մասին», Վիեննա, 1919 թ., կարգաւ ամբողջը:

5. ՊՐՈՖ. Հ. ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ.—«Հայաստանի պատմութիւնը թուրք, թաթարական արշավանքների շրջանում», ԿՉ՝ 7—21, Յերեկան 1922 թ. (ապակետիպ):

6. ՆՈՒՅՆԻ.—«О торговле и городах Армении», стр. 133—174.

7. ՍԱՐԳՍՅԱՆ.—«Մանիքյան, Պալիկյան և Թոնդրաքյան աշանդները», կարգաւ ամբողջ գիրքը:

8. ԶԱՎԱԽԱՇՎԻԼԻ.—«Նյութեր Հայաստանի սոցիալական շարժումների պատմության համար», կարգաւ ամբողջ բրոշյուրը:

9. ԱՐԻՍՏԱԿԵՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՏՏԻ.—«Պատմութիւն»:

*10. ԱԿԱԴ. Հ. ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ.—«Ժողովրդական ապստամբութիւնները Հայաստանում արաբական տիրապետության դեմ», Յերեկան 1939 թ.:

*11. ՆՈՒՅՆԻ.—«Հայաստանի քաղաքները 10—11-րդ դարերում», Յերեկան 1940 թ.:

*12.—«Մասունցի Դավիթ», ժողովածու, Արմֆանի հրատարակութիւն, ԿՉ՝ 203—266, Յերեկան 1939 թ., Լեւոնյանի և Հարութունյանի հոգովածները:

*13.—«Մասունցի Դավիթ», ժողովածու, Համալսարանի հրատարակութիւն, ԿՉ՝ 175—239 Յերեկան 1939 թ., Ս. Պոդոյանի հոգովածը:

*14. В. БРЮСОВ.—«Летопись исторических судеб арм. народа», VI—VII գլուխներ:

13—17 ԳԼՈՒԽՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. ՄԱՏԹԵՆՈՍ ՈՒՌՀԱՅԵՑԻ.—«Ժամանակագրութիւն», ԿՉ՝ 92—170, 326—426, Վաղարշ 1898 թ.:

2. ԿԻՐԱԿՈՍ ԳԱՆԶԱԿԵՑԻ.—«Պատմութիւն հայոց», գլուխ 12—13, 27—37, 41, 45, 47—48, 49, 57—64, Թիֆլիս 1910 թ.:

3. ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՈՐԲԵԼՅԱՆ.—«Պատմութիւն նահանգին Սիսական», գլուխ Գ—Դ, ԺԴ, ԼԳ, ԼԸ, ԽԴ, ԽԸ, ԾԵ, ԾԸ, ԿՍ, ԿԶ, Հ—ՀԵ:

4. ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐԵՂԱ.—«Պատմութիւն վասն ազգի նեոուղաց», կարգաւ ամբողջ գիրքը:

*5. ՊՐՈՖ. Հ. ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ.—«Հայաստանի պատմութիւնը

թուրք-թաթարական արշավանքների շրջանում», հջ՝ 21—99:

*6. ԱԿԱԴ. ՈՐԲԵԼԻ.—«Անվո ավերակները», Վաղպատ 1913 թ.:
Կարգալ ամբողջ բրոշյուրը:

7. ՀԱՐՏԱՐԱՊԵՏ ԹՈՐՈՍ ԹՈՐՈՍԱՆՅԱՆ.—«Անի ամրոց թե քա-
ղաք», «Ազգագրական հանդես», գիրք 22 և 23-րդ
1912 թ.:

8. ՊՐՈՑ. Հ. ՄԱՆԱՆԻՅԱՆ.—«О торговле и городах Арме-
нии», стр. 175—209.

9. Н. МАРР.—«Ани».

*10. «ՅՐԻԿ» (ժողովածու), հջ՝ 11—36, Յերևան 1937 թ.:

11. В. БРЮСОВ.—«Летопись исторических судеб арм.
народа», VIII—IX գլուխ:

18—20 ԳԼՈՒԽՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. ԱՌԱՔԵԼ ԴԱՎՐԵԺԵՑԻ.—«Պատմություն Հայոց», հջ՝ 1—107,
174—272, 300—319, Վաղարշապատ, 1884 թ.:

2. ԶԱՔԱՐԻԱ ՍԱՐԿԱՎԱԳ.—«Պատմություն հայոց», հատոր Ա.
գլ. ԻԴ—ԻԹ, ԼԱ, ԼԵ—ԼԷ, ԽԷ—ԽԸ, հատոր. Բ. գլ. Բ—
ԺԸ, ԻԲ, ԻԶ—ԼԵ:

*3. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՐԱՐԱՏՅԱՆ.—«Ինքնակենսագրություն»:

*4. ԼԵՈ.—«Խոջայական կապիտալ», հջ՝ 51—362:

5. ЭЗОВ.—«Снашение Петра Великого с армянским наро-
дом», ներածությունը և հետեվյալ փաստաթղթերը՝
№ № 85, 86, 100, 167, 168, 169, 205, 207:

*6. Հ. Հարությունյան.—«Գյուղացիական շարժումները Հայաս-
տանում XVII դարի I քառորդում», Յերևան 1939 թ.:

21—34 ԳԼՈՒԽՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. ՄԱՐԳՍ ՅԵՎ ԵՆԳԵԼՍ.—«Сбор. сочин.», том IX, стр. 169,
533—548, 553—556, 587—592, том X, стр. 5—12,
551—581, 586—591, 594, том XII, часть II, стр.
134—143, том XIII, часть I, стр. 13, 192, том XV,
стр. 383—385, том XVI, стр. 5—40:

*2. ԵՆԳԵԼՍԻ նամակը «Կոմունիստական մանիֆեստի» հայերեն
թարգմանիկու առթիվ:

*3. ЛЕНИН.—«Сбор. сочин.», том III, стр. 453—464, том V,

стр. 241—244, том XVIII, стр. 198, том XIX, стр.
281, том XX, стр. 42, 43, 49, 61, 496, том XXII,
стр. 177, том XXV, стр. 487, том XXVI, стр.
472—475, том XXX, стр. 296:

*4. ՍՏԱԼԻՆ.—«Մարքսիզմը և ազգային-զազուծային հարցը»:

*5. ՍՏԱԼԻՆ.—«Նամակ Կովկասից»:

*6. ՍՏԱԼԻՆ.—«Զեկուցում Խորհուրդների 8-րդ արտակարգ հա-
մադուժարում ԽՍՀՄ-ի նոր Սահմանադրութան նա-
խագծի մասին»:

*7. ՄՈԼՈՏՈՎ.—«Ճառ Խորհրդ. Հայաստանի աշխատավորութան
պատվիր. ընդունելությանը Կրեմլում»:

*8. ԲԵՐԻԱ.—«Անդրկովկասի բոլշևիկյան կազմակերպութունների
պատմություն հարցի շուրջը»:

*9. ՇԱՀՈՒՄՅԱՆ.—Հոդվածներ:

*10. ՍՊԱՆԴԱՐՅԱՆ.—Հոդվածներ:

11. ԽԱԶԱՓՈՒՐԻՉԵ.—«Борьба за пролетарскую революцию в
Грузии».

*12. ԼԵՈ.—«Հայոց պատմության նորագույն շրջան», հատ.
II (ապակեախլ):

*13. ԼԵՈ.—«Անցյալից»:

14. ՅԵՐԻՅԵՅԱՆ.—«Կովկասահայք», հատոր I և II:

*15. ԳԵՂԱՄՅԱՆԸ.—«Պատմական քաղվածքներ», 9 պրակ:

*16. ԳԵՂԱՄՅԱՆԸ.—«Հայերի ազատագրական շարժումները»:

17. ШОПЕН.—«Историческ. памятник состояния Армянск.
области в эпоху ея присоедин. к руссиск. империи».

18. ГУБКОВ.—«Материалы по новой истории Кавказа».

19. ИВАНЕНКО.—«Гражданское управление Закавказия».

20. ДУБРОВИН.—«Истор. войны и владичество русск. на
Кавказе», том 6.

*12. ՍՍՐՈՒԽԱՆ.—«Հայկական խնդիրը և ազգային սահմանա-
դրությունը»:

Կազմեցին՝ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Հ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Մ. ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ

Խմբագիր՝ Հ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Տեխ. խմբ. Խ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Սրբագրիչ՝ Կ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Գլավիտի լիազոր՝ Ե—1123 Պատվեր 79, տիրաժ 3000

Հանձնված է արտադրության 17 փետրվարի 1940 թ.

Ստորագրված է տպագրության 7 մարտի 1940 թ.

Մանկ. Ինստիտուտի տպարան, Մարբեի փ. № 17, Յերեվան 1940

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0393313

ԳԻՆԸ 1 Բ. 60 Կ.

ПРОГРАММА
ПО ИСТОРИИ АРМЯНСКОГО НАРОДА

Изд. Пед. Института Ереван 1940 г.